

D52 1978

1978, 22. května, Praha. - Dopis Federálnímu shromáždění, České a Slovenské národní radě, Výzkumnému ústavu penologickému a Sboru nápravné výchovy ČSR o podmínkách vazby a výkonu trestu odnětí svobody s návrhem na přiznání zvláštního statutu pro politické vězně. Příloha: Pravidla vnitřního pořádku ve věznici. (Dokument č. 16)

Mezinárodní pakt o občanských a politických právech, který pro ČSSR vstoupil v platnost dne 23. března 1976, stanoví v článku 9 a 10 i některé zásady, které se týkají podmínek vazby obviněných osob a výkonu trestu odnětí svobody. Tyto zásady – stejně jako ostatní ustanovení paktu – jsou z rozhodnutí nejvyšších orgánů státní moci závazné pro celou čs. společnost a je povinností nejen státu, ale i každého občana, aby se jimi řídil. V této souvislosti považujeme za správné a nutné upozornit na to, že čs. trestní řád (tj. zákon o trestním řízení soudním) není v souladu s některými ustanoveními zmíněných článků paktu. Ještě závažnější je skutečnost, že výkonem vazby a trestu odnětí svobody jsou ve velkém rozsahu porušována i další ustanovení právního řádu, která podmínky tohoto výkonu určují – zejména příslušná ustanovení Ústavy, trestního řádu, trestního zákona a zákona o výkonu trestu odnětí svobody. Chceme tímto dokumentem o vězeňství poukázat na porušování zákonů a lidských práv¹ v této oblasti a zároveň

¹ 1 Obraz podmínek výkonu vazby a výkonu trestu by nebyl úplný, kdyby nezahrnoval i ty rysy, které nelze postihnout právním rozbořením (jehož výsledkem je návrh na právní úpravu). Vedle poukazů na nedostatečnosti právních norm a na jejich porušování je třeba kritizovat i další jevy, které jsou svou povahou spojeny s neúctou k přirozené důstojnosti lidské bytosti a které, jsouce těžko postižitelné právními normami, souvisí s politickým a sociálním uspořádáním společnosti a s daným stupněm společenského vývoje. Některé z těchto jevů nelze ovšem jednoznačně chápat jako kritiku současné politické moci; jsou spíše kritikou současných možností společnosti vůbec a společenského civilizačního stupně. Mnohdy nejsou ani československým (východoevropským) specifickým. Jde např. o tyto problémy, o nichž se náš dokument zmiňuje:

- některé prvky popisu zacházení s obviněnými ve vazbě a s odsouzenými ve výkonu trestu;
- hodnocení dozorců a jejich mentálních dispozic;
- poukazy na recidivu, „trestní politiku“ soudů a postpenitenciární péči;

navrhnout některé cesty, které by vedly k nápravě.

I. Vazba

„Každý, kdo je zatčen nebo zadržen na základě obvinění z trestného činu, musí být neprodleně předveden před soudce nebo jiného úředníka, který je zákonem zmocněn vykonávat soudcovskou pravomoc, a má právo na trestní řízení² v přiměřené době nebo na propuštění. Není obecným pravidlem, aby osoby čekající na trestní řízení byly drženy ve vazbě.“ (citovaný pakt, článek 9, odst. 3). Podle čs. trestního řádu „o vazbě rozhoduje soud, v přípravném řízení prokurátor“ (§ 68 trestního řádu). Přípravné řízení trvá obvykle několik měsíců (srv. § 71 trestního řádu) a jsou známy případy, kdy se i ve vazebních kauzách protahuje více než rok.³ Po celou tuto

- popis některých podmínek ve výkonu trestu (vojenský dril, donašečství, diferenciace v podobě diskriminace a privilegií, výkon trestu mladistvých a těhotných žen);

- pasáž o sociálně dezintegrujícím vlivu výkonu trestu a ponižování, o homosexualitě, sebepoškozování a narkomanii;

- pohled na sociální skladbu odsouzených.

I když nemůžeme předložit návrhy na řešení těchto problémů, soudíme, že i ony jsou řešitelné, jakkoli za současného stavu rozvoje společnosti může jít jen o řešení částečné nebo o pokusy o ně. Předpoklady nápravy spatřujeme v účasti veřejnosti – zvláště odborné, ale nejen jí – na řešení těchto problémů; podmínkou účasti je zájem o tyto problémy a patřičné znalosti. Součástí těchto předpokladů je svoboda slova a tisku, svoboda sdružování, svoboda vědeckého bádání a umělecké tvorby.

Doufáme, že určitá nesourodost dokumentu, která vznikla smíšením poukazů na „dobře řešitelné“ (lépe: snadno formulovatelné) problémy – ať už jejich řešení vážeme na právní úpravy nebo změny politické a společenské atmosféry a praxe – s poukazy na nedostatky, za něž má současná státní moc jen hypotetickou odpovědnost, je vyrovnána plastičností a komplexností pohledu na čs. vězeňství, které napomáhají našemu původnímu a hlavnímu záměru, jež vydáním dokumentu sledujeme: zaujmout pro tento okruh otázek větší počet lidí.

² Z uvedeného plyne, že pakt rozumí trestním řízením řízení před soudem. Podle čs.

trestního řádu začíná trestní řízení již tehdy, kdy příslušný orgán vydá usnesení o zahájení trestního stíhání, tedy již krátce poté, co se o spáchání trestného činu dozvěděl. (Může zahájit trestní stíhání neznámého pachatele nebo vznést obvinění proti konkrétní osobě.) Trestní řízení se dělí na trestní stíhání, které končí pravomocným rozsudkem soudu, a na vykonávací řízení, kdy je např. odsouzený ve výkonu trestu odnětí svobody. Trestní řízení končí, je-li pachatel odsouzen, zpravidla vykonáním trestu. Trestní stíhání má rovněž dvě části: přípravné řízení, které provádí vyšetřovatel a prokurátor, a řízení před soudem, které začíná podáním obžaloby prokurátora soudu. Vzhledem k tomu, že citovaný pakt je součástí čs. právního řádu a vzhledem k účelnosti jednotné terminologie navrhuje, aby v dalších vydáních textu paktu bylo místo „trestní řízení“ uvedeno „řízení před soudem“, neboť právě tento smysl s formulace citované ustanovení paktu jednoznačně vyplývá.

³ Např. Luděk Pachman, Jan Tesař a Rudolf Battěk byli vzati do vazby v srpnu a září 1969 a přípravné řízení vedené vazebně trvalo až do září 1970, kdy prokurátor podal obžalobu u soudu a soud ji – podle tehdejší zákonné úpravy – přijal. (Věc byla, pokud jde o tyto osoby a Karla Kyncla, projednávána u soudu až v létě 1972, ovšem od října 1970 do konce roku 1971 byli tři shora jmenovaní na svobodě; další osoby z této věci před soud postaveny nebyly, ačkoliv trestní řízení proti nim trvá.) Více než rok trvala vazba v přípravném řízení i u některých obviněných v trestní věci proti ing. Petru Uhlovi a spol. (od prosince 1969 do ledna 1971); téměř půl roku trvala další jejich vazba, o níž rozhodoval soud. Také obvinění, kteří byli

dobu přísluší rozhodnutí o vazbě prokurátorovi, resp. nadřízenému prokurátorovi. Prokurátor ale není úředníkem zmocněným zákonem k výkonu soudní pravomoci, neboť se takovým úředníkem rozumí ten, kdo je podle zákona ve své funkci nezávislý; to prokurátor podle čs. právního řádu není (viz např. zákon o prokuratuře, který přímo stanoví podřízenost prokurátora nadřízenému prokurátorovi). Je pravda, že o stížnosti proti rozhodnutí prokurátora o vazbě rozhoduje soud (§ 146 a) trestního řádu); činí tak ale v neveřejném zasedání, jehož se vězeň neúčastní (srv. s citovaným ustanovením paktu „...musí být neprodleně předveden...“). Navíc prodlužuje-li vazbu generální prokurátor, nelze už jeho usnesení stížností napadnout (§ 141, odst. 2 trestního řádu).⁴ Trestní řád také nestanoví horní hranici pro dobu trvání vazby, která by vymezila přiměřenou dobu (srv. citované ustanovení paktu), před jejímž uplynutím musí být vězeň propuštěn nebo postaven před soud rozhodující o jeho vině a která by mu poskytla právní záruku.

Je tedy zřejmé, že rozpory mezi trestním řádem a citovaným usnesením paktu lze odstranit jen novelizací trestního řádu, který by měl stanovit, že o vazbě bude nadále rozhodovat jen nezávislý soudce (soud) nebo jiný úředník se soudcovskou pravomocí, jehož nezávislost ve funkci by byla zákonem zajištěna. Dále by měl stanovit horní hranici doby trvání vazby.

souzení v létě 1972 pro údajné podvracení republiky a pobuřování v Praze, Brně a Bratislavě, strávili ve vazbě prokurátora až osm měsíců. Dlouhotrvající vazba je častá i v případech obecné kriminality, zvláště je-li ve věci mnoho obviněných, obviněný se nepřiznává, je shromážděno málo důkazů apod.

⁴ Prodloužení vazby je chápáno jako ryze formální záležitost. Stává se, že oznámení o prodloužení vazby je vězni doručeno s měsíčním i větším zpožděním, a to zejména tehdy, skončilo-li již přípravné řízení a soud o vazbě dosud nerozhodl.

Za nedostatečné považujeme také zákonné ustanovení podle § 67 trestního řádu o důvodech vazby, které jsou – v bodech sub b) a sub c) – formulovány tak volně a nejasně, že při troše slovní ekvilibristiky může prokurátor zdůvodnit vazbu kohokoliv, kdo je trestně stíhán. Navrhujeme proto úpravu, která by stanovila, že důvody sub b) resp. sub c) by měly být použity jen vůči tomu, kdo se prokazatelně pokusil mařit vyšetřování i po vznesení obvinění proti němu, resp. kdo po něm pokračoval v trestné činnosti. Obě strany – obviněný i vyšetřovatel – by se účastnily důkazního řízení o důvodech vazby (sub a, b i c) před soudem nebo nezávislým úředníkem se soudcovskou pravomocí.

Je pravda, že ani v Československu není vazba obviněných osob pravidlem. Je ale – a trestní řád to umožňuje – jevem velmi častým. Statistické údaje, které zveřejňuje státní moc, neudávají počty vězňených osob ve vazbě; lze však seriózně odhadnout, že v posledních letech tento počet kolísá mezi 5 až 8 tisíci vězni. Při průměrné délce vazby – včetně vazby v době řízení před soudem – tři měsíce, to znamená, že ročně projde vazbou 20 až 30 tisíc osob. Znamená to také, že v posledních letech je vazba uvalována na 50 až 75 % obviněných z trestných činů, kteří jsou později pravomocně odsouzeni k nepodmíněným trestům odnětí svobody.⁵ Toto vysoké a pravděpodobně zvyšující se procento vazebních případů je ovlivněno vysokými a zvyšujícími se tresty odnětí svobody.

Zvláštní zmínky zasluhuje nezákonná praxe orgánů SNB v případech tzv. zajištění a zadržení. Za určitých okolností stanovených zákonem o SNB může orgán SNB zajistit až na 48 hodin rušitele veřejného pořádku; dále pak podle trestního řádu může vyšetřovatel SNB výjimečně zadržet důvodně podezřelého z trestného činu rovněž na 48 hodin a opět výjimečně ho může zadržovat jako obviněného z trestného činu po dalších 48 hodin, než prokurátor rozhodne o vazbě. Těchto ustanovení bývá často zneužíváno: zajišťování jsou nejen rušitelé veřejného pořádku, ale

⁵ Při odhadu jsme posoudili vliv mnoha činitelů: jen malé procento vězňů ve vazbě je stíháno pouze za přečin; někteří obvinění, kteří jsou ve vazbě, jsou později odsouzeni jen k podmíněným trestům odnětí svobody, jindy soud upustí od potrestání apod.; v průběhu roku se někteří vězni vracejí podruhé. Vyšli jsme přitom i z oficiálních statistických údajů (Statistických ročenek), které udávají, že v posledních letech je k nepodmíněným trestům odnětí svobody ročně odsouzeno okolo 40 000 osob.

kdokoliv;⁶ výjimečnost podmínek pro zadržení podezřelého a obviněného se nerespektuje a ze zákonné výjimky se stává nezákonná praxe; ustanovení jsou porušována i tím, že do doby stanovené zákonem se protiprávně nepočítá doba výslechu, zajištění delší než 24 hodin se neoznamuje příbuzným atd.⁷ Zajištění a zadržení osob, které by měly být chráněny zásadou presumpce nevinny, se odbývá v tzv. celách předběžného zadržení v nehygienických a lidskou důstojnost ponižujících podmínkách.⁸ Navrhujeme proto, aby ustanovení o zajištění bylo pro svou neústavnost a pro nesnadnost společenské kontroly výkonu tohoto opatření bez náhrady zrušeno. Pokud jde o zadržení podezřelého a obviněného, navrhujeme úpravu, která by zaručila respektování výjimečnosti těchto opatření a která by umožnila jejich účinnou veřejnou kontrolu; navrhujeme také, aby 48hodinové lhůty byly podstatně zkráceny.

Zákon sice stanoví, že „na toho, jehož vinu pravomocným rozsudkem nevyslovil soud, nelze hledět, jako by byl vinen“ (§ 2, odst. 2 trestního řádu), a stanoví dále, že ve vazbě je obviněný podroben jen těm omezením, která jsou nutná (tj. nezbytná) k zabezpečení úspěšného provedení trestního řízení (§ 360, odst. 2 trestního řádu). Stanoví také, že orgány činné v trestním řízení musejí plně šetřit občanská práva zaručená ústavou (§ 2 odst. 4 trestního řádu). Ovšem tato zákonná ustanovení se systematickým způsobem porušují. Dokládá to následující popis podmínek vazby, jehož jednotlivé části je možno srovnávat s právě uvedenými zákonnými ustanoveními trestního řádu:

Nejčastěji ještě před vzetím do vazby dochází v oblasti obecné kriminality ze strany orgánů SNB k fyzickému týrání podezřelých osob, zejména tehdy, je-li pachatel přistižen při činu (výkon tělesného „trestu“) nebo odmítá-li doznání a příslušník je přesvědčen o jeho vině (forma nátlaku). Po vznesení obvinění se

⁶ Např. podle § 23 zákona o SNB byly v roce 1977 zajištěny desítky signatářů Charty 77 a jejich stoupenců, i když podmínky zajištění (odvádění z bytů a pracovišť) vůbec znění tohoto ustanovení neodpovídaly („kdo... ruší veřejný pořádek...“).

⁷ Např. Ivan Dejmal byl ve dnech 10.2.-14.2.1978 zadržován tak, že po první 48hodinové lhůtě byl znovu zadržen v okamžiku, kdy chtěl vyjít z budovy SNB. Ani v průběhu druhých 48 hodin nebyl však obviněn.

⁸ Viz fejeton Jaroslava Hutky Proces a reportáž Otky Bednářové Jak jsem šla navštívit Klementa Lukeše.

vyšetřovatelé uchylují k fyzickému týrání jen zcela výjimečně.⁹ Režimem vazby je však obviněný podroben tolika omezením, že názor části vězňů je ten, že podmínky výkonu trestu odnětí svobody, a to i ve II. a III. nápravně výchovné skupině,¹⁰ jsou snesitelnější než podmínky vazby. Obvinění jsou ve vazbě umístováni do cel, které jsou celodenně uzamčeny.¹¹ Pouze čtyřikrát nebo pětkrát týdně – někdy i méně¹² – jsou vyváděni na 30 minut – někdy i na kratší dobu – na dvorek, jehož plocha většinou nepřesahuje 10 m². Pouze jednou za 14 dnů mohou odeslat jeden dopis (tak správa věznice svévolně vykládá 13. bod nezákonných pravidel – viz příloha), který je cenzurován jednak správou věznice, jednak vyšetřovatelem podle svévolných kritérií („nesmí... psát... o situaci ve věznici a jiných obviněných“ – viz 3. bod přílohy). Dopisy bývají na cestě často mnoho dnů i týdnů, bývají libovolně zabavovány a jiný poštovní styk je až na malé výjimky (viz body 20 a 21 přílohy) vyloučen. Přitom

⁹ Např. Jiří Muller, který byl obviněn z údajného podvracení republiky a vzat do vazby v listopadu 1971, byl vyšetřovatelem StB fyzicky týrán při výslechu. V případech vyšetřování politických deliktů jde zřejmě o výjimečný případ. (Názny násilí se objevily při výslechu Pavla Ryby, signatáře Charty 77, během jeho výslechu podle § 19 zákona o SNB na Chartu 77 v roce 1977.)

¹⁰ Vazba se vykonává ve věznicích ministerstva spravedlnosti. V českých zemích je věznic jedenáct: Liberec a Litoměřice pro Severočeský kraj, Ostrov n. Ohří pro Západočeský (a částečně pro Severočeský) kraj, Plzeň-Bory pro Západočeský kraj, Praha-Ruzyně (převážně vazba prokurátora) a Praha-Pankrác (převážně vazba soudu) pro Prahu a Středočeský kraj, České Budějovice pro Jihočeský kraj, Hradec Králové pro Východočeský kraj, Brno-Bohunice pro Jihomoravský kraj a Olomouc a Ostrava pro Severomoravský kraj. Na Slovensku je pět věznic: Bratislava (Justiční palác) a Leopoldov pro Západoslovenský kraj, Banská Bystrica pro Středoslovenský kraj a Košice a Prešov pro Východoslovenský kraj. Výkon trestu se vykonává v nápravně výchovných ústavech (dále jen NVÚ) Ministerstva spravedlnosti, které jsou rozděleny do tří skupin: I. nápravně výchovná skupina má mírnější režim, do II. jsou zařazováni zejména odsouzení, kteří byli v posledních deseti letech ve výkonu trestu odnětí svobody pro úmyslný trestný čin; nejpřísnější III. nápravně výchovná skupina je pro nebezpečné recidivisty (taktó označené rozsudkem) a pachatele některých zvlášť nebezpečných trestných činů včetně některých trestných činů proti republice). NVÚ je v českých zemích přes dvacet a až na Plzeň-Bory a Prahu-Pankrác jsou umístěny v jiných objektech než věznice. Koncem r. 1975 bylo v ČSSR celkem 45 věznic a NVÚ (bez poboček).

¹¹ Např. v Praze-Ruzyni pouze 6 m²; kde jsou umístěni dva, ale často též tři vězni. V Brně-Bohunicích jsou cely velmi špatně větratelné (plocha 8,5 m², v cele 5 až 6 vězňů). Každá věznice má poněkud odlišné podmínky, ale základní omezení jsou stejná. Jaroslav Šabata uvádí: „Na první chodbě v Brně-Bohunicích v celách pro dva vězně bylo umístěno pět vězňů. Cela se stávala větším WC, zvláště v zimě, kdy se nesmělo otvírat okno kvůli nedostatečnému vytápění. Mytí nádobí a osobní hygiena nad záchodovou mísou jsou pod lidskou důstojnost. Jedenkrát až dvakrát týdně přicházeli dozorcí s holicími potřebami. Žiletka byla tak tupá, že holení bylo úplně utrpení. Jedinou nekalitní žiletkou se muselo oholit několik desítek obviněných.“

¹² Např. Pavel Muraško byl se spoluvězni ve vazbě v Košicích během 14 měsíců v letech 1972-1973 vyváděn na vycházku průměrně dvakrát týdně. Stalo se, že i 16 dnů vycházka nebyla vůbec.

cenzura má oporu v zákoně jen tehdy, je-li důvodem vazby obava z maření vyšetřování ovlivňováním svědků, spoluobviněných apod. a tato obava by měla být jediným kritériem pro konfiskaci dopisu nebo jeho části; správy věznic, které cenzurují dopisy obviněných, kteří jsou ve vazbě z jiných důvodů, se dopouštějí trestného jednání. Pouze jednou za měsíc mají obvinění právo (které jim může být odňato) přijmout balíček s potravinami do váhy 3 kg, jehož obsah podléhá mnoha omezením. Nemají vůbec právo na návštěvu příbuzných, pokud k ní nedá vyšetřovatel souhlas. Jen jednou za deset dní mají právo se vysprchovat a vyměnit si osobní prádlo. Nemají prakticky právo užívat svého občanského oděvu. Je jim proti jejich vůli zkracován vlas a odstraňován vous. Nemají právo na výběr knih ke čtení; na jednoho obviněného v cele připadá na týden jedna přidělená kniha. Zaslání knih v balíčku včetně trestně právních předpisů vězeňská správa znemožňuje. Z trestně právních předpisů je k dispozici většinou jen trestní zákon a trestní řád, z něhož na požádání dozorce přečte to ustanovení, o něž má obviněný zájem; obviněný přitom musí stát a nemůže si dělat poznámky. Nákup potravin, hygienických potřeb a kuřiva je obviněným umožňován jen jednou za 14 dní ve velmi omezeném sortimentu,¹³ přičemž i toto právo může být zkráceno nebo zrušeno. Nemají právo mít v cele žádné osobní věci s výjimkou nakoupených nebo obdržенých potravin, některých hygienických potřeb (ne však holicích), trestně právních předpisů (které je však prakticky nemožné obdržet), posledního dopisu od příbuzných (předchozí údajně správa ničí) a několika povolených fotografií. Mezi 6. a 19. hodinou nemají právo ležet, nemají právo sedět nebo kouřit v přítomnosti dozorců, jsou povinni vojensky se hlásit, skládat deky a prádlo do tzv. komínků jako v pruské armádě atd. atp.

Dozorci, kteří ve věznicích vykonávají službu, jsou vojensky organizováni v tzv. Sboru nápravné výchovy, jehož příslušníci slouží i v nápravně výchovných ústavech, kde se vykonává trest. Jejich působení ve věznicích, kde jsou vězněni obvinění, je ovšem pochybné, neboť náprava obviněných, na něž je nutno pohlížet jako na nevinné, nepřichází v úvahu. Příslušníci tohoto sboru jsou často

¹³ Někde je nákup omezen i finančně, např. v Brně-Bohunicích 60,Kčs na jeden nákup (tj. 14 dní).

psychicky poznamenáni charakterem a podmínkami svého povolání, k jehož volbě je třeba mít určité mentální dispozice. Proto se mezi dozorcí objevují nezdrženliví psychopati explozivní nebo dokonce sadistické orientace přibližně v takovém poměrném zastoupení jako mezi vězni. To je zdrojem častých konfliktů. Dozorcí mají navíc právo vězně bít – jde o právo, které nemá oporu v řádu výkonu vazby (viz 6. bod přílohy). I když deset příkladmo uvedených druhů fyzického týrání (nejčastější je bití obuškem a stříkání slzného plynu do očí) lze – podle řádu a pravidel – použít jen proti tomu, kdo přes předchozí napomenutí nebo domluvu maří účel vazby, užívají ho dozorcí často i bez této podmínky, zvláště vůči mladistvým (od 15 do 18 let, kterých je ve vazbě relativně mnoho) a mladším vězňům (zhruba do 25 let, jichž je ve vazbě naprostá většina) a proti Cikánům. Zvláště odsouzeníhodné je fyzické týrání obviněných žen. Na chodbách s celami, kde jsou umístěny ženy, konají běžně službu i mužští příslušníci Sboru nápravné výchovy, kteří nahlížíjí do cel a pozorují ženy i v době, kdy se věnují hygieně. Naopak dozorkyně hlídají někdy na mužských chodbách. Za porušení pravidel pořádku – často za konflikt, který vyprovokoval dozorce – jsou vězni protizákonně a v souladu s pravidly pořádku (viz bod 4. přílohy) trestáni, a to i umístěním do samovazby až na 15 dní.¹⁴ V některých případech jsou ukládány i kolektivní tresty nebo je trestán jmenovaný „velitel“ cely za něco, co nezavinil. S podporou dozorového prokurátora správa věznice protiprávně znemožňuje, aby obhájce obviněného, který je současně jeho právním zástupcem, nebo jiný advokát jako jeho právní zástupce jakkoli intervenoval v jeho prospěch při konfliktech s vězeňskou správou nebo tehdy, domáhá-li se vězeň svých práv v souvislosti s výkonem vazby. Pro nedůsledný výkon obhajoby nebo pro překážky kladené obhájci vyšetřovatelem – což je běžné v politických kauzách – se ostatně ve většině případů obviněný setkává se svým obhájcem poprvé až po dvou nebo třech měsících vazby, často ne dříve než při seznamování s výsledky vyšetřování.

V této souvislosti požadujeme, aby zákonodárce vytvořil nezávislý rozhodčí orgán, jehož činnost by byla pod kontrolou veřejnosti (společenských organizací, sdělovacích prostředků,

¹⁴14 Podmínky umístění do samovazby jsou stejné jako u tohoto kázeňského trestu ve výkonu trestu odnětí svobody a pojednáváme o nich v druhé části dokumentu.

iniciativních občanských skupin a výborů) a který by řešil spory mezi vězněm a správou věznice a vyřizoval stížnosti vězňů na podmínky vazby. Tímto orgánem by mohl být i soud; v každém případě by však zákonodárce měl uzákonit závazný procesní řád tohoto orgánu. V procesním řádu by mělo být zakotveno právo vězně účastnit se veřejného zasedání rozhodčího orgánu, právo vězně nechat se zastupovat advokátem, právo orgánu na šetření přímo ve věznici a právo veřejnosti (iniciativních skupin) na účast na řízení (obdoba společenského obhájce a žalobce v současném trestním řízení).

K podmínkám vazby lze ještě uvést, že život vězně přímo v cele mohou ovlivnit i vyšetřovatelé, což jsou policejní úředníci (VB a StB), v ojedinělých případech úředníci prokuratury. Vyšetřovatelé StB mají – pokud je věznice v krajském městě – kanceláře přímo v objektu věznice. Mohou např. ovlivnit rozhodnutí o typu cely, spoluvězních, učebnicích, povolení trestně právních předpisů; aniž své rozhodnutí komukoliv zdůvodňují, rozhodují o návštěvách u obviněných, o jejich pracovním zařazení (pokud věznice výjimečně obviněnému dá možnost pracovat) atd. Je běžné, že této své „pravomoci“ vyšetřovatelé používají k nátlaku na obviněného, aby vypovídal a doznal se v plném rozsahu.

Pocity bezmocnosti a absurdity, jimiž obviněný trpí, jsou umocňovány i tím, že v řadě případů zůstává obviněný dlouhé týdny ve vazbě, aniž byl proveden jediný vyšetřovací úkon, nebo po skončení vyšetřování čeká dlouho na hlavní líčení. Ve vazbě jsou vězni nuceni k dlouhodobé nečinnosti; jsou zasaženi atmosférou prázdnoty a nudy. Prostředků k zábavě, duševní práci, studiu, hrám, umění nebo sportu (lze-li tak nazývat tělesné cvičení v cele) je velmi málo a manipulace s nimi je jedním z nástrojů trýznění obviněných.¹⁵ Dlouhodobá smyslová deprivace, nesprávná výživa,

¹⁵ Obvinění si nemohou půjčovat knihy podle svého výběru a pokud chtějí studovat, je jim v tom často bráněno. V některých věznicích zabavují dozorcí vše, co je psáno rukou, takže tímto způsobem likvidují plody mnohaměsíční intelektuální práce. Jsou známy případy, kdy dozorcí znemožnili výuku negramotných, zabránili vzájemnému vzdělávání vězňů, výuce jazyka apod. Dozorcí též svévolně nebo podle rozkazů nadřízených zakazují cvičit v cele, mluvit na vycházkách, sedět na zemi (i v případě, kdy je málo stoliček), opírat se o zeď, položit hlavu na stůl, zatahovat plentu u záchodu; mohou zkrátit sprchování, nerozsvítit světlo v podvečer, naopak nepřepnout na tlumené světlo po večerce (ve vazbě se svítí v cele celou noc); někde příkazují spát na zádech s rukama na dece atd. atp. Vězni ve vazbě jsou nuceni chodit s rukama za zády, stavět se čelem ke zdi, vojensky se hlásit. Na jejich žádosti dozorcí často odpovídají: „Neměli jste páchat trestnou činnost“ nebo „To

mizerné hygienické podmínky, nedostatek pohybu a čerstvého vzduchu a další podmínky vazby mají vliv na vznik různých duševních poruch a chorob, ale i mnoha jiných onemocnění, zejména avitaminóz, kožních onemocnění, chorob zraku, TBC, vysokého tlaku, nemocí páteře, svalové únavy aj. Lékaři ve věznici jsou zbaveni možnosti prevence, protože příčiny nemocí často spočívají ve vězeňských poměrech. Pokud jde o možnost práce, o níž se zmiňují pravidla pořádku (viz bod 22 přílohy), vytváří ji – jak řečeno – věznice jen velmi zřídka; pracovní podmínky přitom neodpovídají obecným pracovněprávním předpisům.

Finanční otázky a zabezpečení rodin obviněných tvoří samostatnou a smutnou kapitolu. Po dobu vazby obviněného nemá jeho rodina, a to ani tehdy, je-li jejím živitelem, nárok na finanční podporu. K velmi těžké až tragické situaci dochází v rodinách s větším počtem dětí, zvláště tam, kde manželka není výdělečně činná. Teprve v době výkonu trestu má žena reálnou možnost dostat výživné pro své děti. Také soudy vymáhají náklady trestního řízení, které pravomocně odsouzený hradí paušální částkou (byl-li přizván znalec nebo tlumočnick je 1000,Kčs), náklady na obhajobu vymáhá advokátní poradna – i tehdy, jde-li o přiděleného obhájce – takže vězněným narůstají další dluhy. Po dobu vazby a výkonu trestu je zastavena výplata všech druhů důchodů, což je kritické zvláště tam, kde jsou rodinní příslušníci odkázáni na tento důchod. Vazbou narůstá obviněnému dluh na výživném, má-li již z dřívější doby soudně stanovenou vyživovací povinnost. V případech pravomocného odsouzení obviněného (což je ve vazebních kauzách více než 99 %), je odsouzený povinen vazbu uhradit, a to ve výši 20,Kčs denně.¹⁶ Stává se pak – zvláště ve složitých případech, mezi něž často patří vyšetřování činů politické povahy – že odsouzený po

budete smět až po výkonu trestu“, což říkají lidem, kteří nejsou pravomocně odsouzeni. Ponižování je komplexní: ženy např. trpí tím, že dostávají jen jedny kalhotky na 10 dní (je zákaz je přepírat) a jeden balíček vložek (12 ks) měsíčně; některá např. i tím, že dlouhé týdny a měsíce nevidí svůj obraz v zrcadle. V tomto směru jsou podmínky ve výkonu trestu odnětí svobody volnější, ovšem v některých případech je tomu naopak, měřítko správy některých NVU (např. Bory, Minkovice) je kruté absurdní: za nalezený papírek se slovíčky cizího jazyka je odsouzený trestán umístěním do uzavřeného oddělení, neboť v tom správa spatřuje přípravu k útěku. Stejně je posuzována i jakákoli mapa, např. antického Řecka.

¹⁶ Z toho pouze 6,50 až 7,00 Kčs (odhad, údaj je utajován) na celodenní stravu; zbytek jde na ostrahu, provozní náklady atd.

propuštění na svobodu dluží státu mnoho tisíc korun.¹⁷ Tuto okolnost je třeba považovat za další formu postihu, která dopadá nejen na odsouzeného, ale i na jeho rodinu. Jsou známy případy exekucí platu, které byly provedeny, když propuštěný vězeň nezaplatil řádně splátky.¹⁸ v této souvislosti vyslovujeme požadavek, aby náklady trestního řízení včetně nákladů na výkon vazby nesl stát.

Podmínky vazby jsou před veřejností utajovány. Kompetentní orgány ministerstva spravedlnosti a ministerstva vnitra se dokonce protiprávně snaží vytvářet dojem, jako by jejich zveřejnění bylo trestné; v tomto smyslu vymáhají někdy od vězňů různá nezákonná prohlášení mlčenlivosti, cenzurují jakékoliv zmínky v dopisech apod.^{19, 20} Dozor nad výkonem vazby, který přísluší nyní prokurátorovi, by měl být rozšířen a svěřen i veřejnému orgánu, který by měl právo šetření ve věznici. Mělo by být stanoveno, že práce v tomto veřejném orgánu se mohou účastnit i společenské organizace i iniciativní občanské skupiny. Veřejnosti by měla být umožněna mnohostranná účinná kontrola podmínek výkonu vazby. Zákon by měl rovněž stanovit rozsah působnosti tohoto orgánu

¹⁷ Např. Petr Uhl, Jan Frolík a Petruška Šustrová 11 020 Kčs, Jaroslav Suk 9200 Kčs, Jaromír Litera 3500 Kčs apod.

¹⁸ Stalo se to Karlu Čejkovi, Janu Šabatovi, Milanu Danielovi, Milanu Šilhanovi, Aloisi Vyroubalovi a jiným. Zaplacení dluhu za výkon vazby bylo nezbytnou podmínkou pro vyjmutí ze svazku čs. státního občanství v dubnu 1978 před odjezdem ing. Antonína Ruska do Rakouska.

¹⁹ Veřejnost má jen mlhavé představy o podmínkách vazby. Lidé bývají překvapeni, že ve vazbě jsou postele a knihy, že se tam smí kouřit atd. Často si ani neuvědomují, že vazba, která trvá dlouhé týdny a měsíce je s to způsobit psychické potíže. Upozorňuje na to např. dopis příbuzných politických vězňů z 1. března 1976 Gustávu Husákovi o podmínkách výkonu trestu tehdejších politických vězňů. Protože podmínky vazby jsou v podstatě totožné s poměry, které popisuje dopis, zveřejňujeme z něj tuto pasáž:

„Naši příbuzní jsou podrobena dlouhodobému a krutému ochuzení smyslových vjemů: jejich svět postrádá přirozenost barev, zvuků, dojmů. Chudost, téměř absence nových smyslových podnětů, dlouhodobá izolace, dlouhodobá nucená společnost – to vše je první z okolností, které směřují ke zlomení člověka. Jak dokazují laboratorní pokusy i zkušenost z arktických a astronautických výprav, dlouhodobá smyslová deprivace porušuje osobnost. Současná věda uznává, že člověk má víc životně důležitých potřeb než jen potřeby fyziologické. Určité ‚vyšší‘ potřeby jsou právě tak ‚instinktivní‘, konstituční a pro lidský druh specifické jako organické potřeby potravy, vody apod. Patří sem potřeba bezpečí, sociálního kontaktu, sebeuplatnění, potřeba vidění a porozumění, potřeba estetických hodnot a sebeaktualizování. Maslowovu teorii shrnuje K. B. Madsen: *Teorie motivace*, Academia 1972. Neuspokojování těchto tzv. vyšších potřeb je právě takovým mučením, jako je mučení ‚klasické‘.“

²⁰ Svědectví o nedostatku jídla a jeho špatné kvalitě přináší např. moták, který byl čten 23.12.1977 na veřejném zasedání senátu Krajského soudu v Plzni v trestní věci proti Františku Pitorovi a spol. Autorkou motáku je spoluobviněná Fr. Pitorova Alena Klímová. (Oba byli odsouzeni za pobuřování podle § 100, odst. 3a trestního zákona ke třem, resp. jednomu roku odnětí svobody za rozšiřování Prohlášení Charty 77.)

veřejné kontroly a výše navrhovaného rozhodčího orgánu a formy jejich součinnosti.

Zatímco pro podmínky výkonu trestu platí zákon o výkonu trestu odnětí svobody, zákon o výkonu vazby neexistuje. Jediné zákonné ustanovení o podmínkách vazby podle § 360, odst. 2 trestního řádu jsme již uvedli. Podmínky výkonu jsou v podrobnostech stanoveny rozkazem ministra spravedlnosti nazvaným „Řád výkonu vazby“, který je v příkrém rozporu se zákonem (s citovaným zákonným ustanovením trestního řádu) a který nebyl zveřejněn. Patří mezi ty právní předpisy, které jsou pro určitou část společnosti závazné a přitom jsou utajovány. Konstatujeme to s politováním. Stručný výtah z tohoto řádu, který uvádí některé povinnosti a práva obviněných ve vazbě, je formulován v tzv. „Pravidlech vnitřního pořádku ve věznicích“, která jsou vyvěšena v každé cele. Ani tato pravidla, jejichž pouhé srovnání s citovaným zákonným ustanovením podle § 360, odst. 2 trestního řádu významně podhaluje nezákonný stav, nebyla jiným způsobem zveřejněna; Charta 77 tak činí v příloze tohoto dokumentu poprvé.

V této souvislosti požadujeme zákonnou úpravu vazebních podmínek, a to buď rozšířením trestního řádu, nebo novým zákonem o výkonu vazby. Stávající ustanovení podle § 360 odst. 2 trestního řádu považujeme – přes jeho obecnost – za vhodný základ pro navrhované úpravy.

II. Trest odnětí svobody

V Československu je několikrát vyšší počet osob ve výkonu trestu odnětí svobody než – vzato poměrně – v jiných vyspělých zemích. Nechceme v tomto dokumentu analyzovat příčiny tohoto jevu: spatřujeme je v kontextu celkových společenských podmínek; v pocitu odcizení, který společnost prostupuje; v tom, že zvláště mladí lidé (kteří jsou nejčastěji odsuzováni) nevidí životní perspektivy; v tom, že výkon trestu odnětí svobody neplní svůj převýchovný účel a většina pachatelů se do vězení po čase vrací; v nezájmu veřejnosti o tyto problémy, který je ovšem spojen s tím, že chybí jakákoli účinná společenská kontrola vězeňství a že pro sdělovací prostředky jsou jeho problémy tabu. Spatřujeme je však i v tom, že řada činů, které trestní zákon označuje za trestné, nejsou v

jiných zemích takto posuzovány a že soudy vynášejí mnohem vyšší tresty než v jiných zemích. Je smutnou statistikou, že počty osob odsouzených k nepodmíněným trestům odnětí svobody stále rostou:

21

²¹ Uvedená čísla jsou převzata z oficiálních statistických ročenek, které ovšem řadu údajů nepublikují; jakékoli údaje o vazbě, o výši trestu odnětí svobody, o počtech odsouzených ve výkonu trestu, o sociálním složení odsouzených atd. První statistická ročenka, která vůbec publikuje nějaké údaje o vězeňství, je ročenka za rok 1968 (uvádí údaje zpětně od roku 1958). Naopak v ročenkách ze 70. let dochází k redukci údajů. Některé údaje, např. počet trestných činů podle I. hlavy trestního zákona, nevzbuzují důvěru, protože ročenky z různých let uvádějí zpětně u téhož roku stejný číselný údaj, ale jednou s poznámkou „bez § 109 trestního zákona“ a jednou bez této poznámky.

rok	1962	1965	1969	1972	1975
a) obviněno osob v tis.	64	74	65	148	138
b) odsouzeno osob v tis.	61	72	60	139	114
c) z toho k nepodmíněným trestům odnětí svobody	14	20	12	44	40
d) z toho k podmíněným trestům odnětí svobody	33	37	35	53	40
e) poměr c : d	0,42	0,54	0,34	0,83	1,00

Z uvedených čísel je zřejmé, že se v průběhu let stále zvyšuje nejen počet obviněných a odsouzených, ale že stále roste i podíl odsuzovaných nepodmíněně. Zvýšený počet odsouzených k nepodmíněným trestům vytváří problémy, které neřeší ani výstavba nových nápravně výchovných ústavů.²²

Zákon o výkonu trestu odnětí svobody sice vychází z Ústavy a z trestního zákona a je také v souladu s článkem 10 citovaného paktu („se všemi osobami zbavenými osobní svobody se jedná lidsky a s úctou k přirozené důstojnosti lidské bytosti“), ovšem praxe je zcela jiná. Po formální stránce je třeba vytknout to, že zákon o výkonu trestu odnětí svobody je jen rámcový a že konkrétní podmínky věznění určuje opět rozkaz ministra spravedlnosti nazvaný „Řád výkonu trestu v nápravně výchovných skupinách“; rovněž tento řád je před vězňenými a veřejností utajován. Podmínky výkonu trestu jsou určovány i dalšími neveřejnými rozkazy ministra spravedlnosti, které nemusejí mít vztah k literě zákona, nebo ji mohou přímo rušit.²³ Dokonce i dozorcí tento zákon většinou neznají, autoritou je

²² Ačkoli v posledních letech (cca v první polovině 70. let) byl postaven nejméně jeden velký NVÚ v Mladé Boleslavi - a další v Říčanech byl pravděpodobně uveden do provozu zcela nedávno - a podle potřeby jsou zřizovány různé pobočky, přesto jsou NVÚ - a také věznice - přeplněny. Vězni a odsouzení jsou v některých případech nuceni spát na zemi na matracích těsně u sebe (postele by se v takovém množství do cel nevešly) nebo na palandách (v některých NVÚ, např. Mírov, až trojitých). Jsou známy případy, kdy v ruzyňské věznici byli na 6 m² i čtyři lidé, v Bohunicích bylo v cele určené pro šest vězňů čtrnáct obviněných. Na jednom slavníku museli spát i dva obvinění i v tom případě, trpěl-li jeden z nich akutní kožní nemocí.

²³ Je to např. tajná směrnice o podmínkách výkonu trestu odnětí svobody skupiny politických

pro ně – jako pro vojensky organizovaný sbor – rozkaz nadřízeného. Zákon chápou mnozí jako dokument k uchlácholení veřejnosti (vč. zahraniční), případně jako pole pro nevhodné stížnosti odsouzených. Zákon sice předpokládá – na rozdíl od vazby – kontrolu národních výborů a občanskou kontrolu, kterou mají v nápravně výchovných ústavech vykonávat orgány obou národních rad – ovšem tato kontrola, pokud k ní vůbec dochází, je ryze formální. Stejně jako ve vazbě, i ve výkonu trestu nemá vězněný záruky svého právního postavení. Jeho právo na stížnost je omezeno, odsouzený je navíc vystaven riziku potrestání za stížnost, zejména byla-li zamítnuta. V konfliktech se správou ústavu je naprosto bezbranný, nemůže být zastupován v těchto sporech advokátem. (Správa Sboru nápravné výchovy takto svévolně vykládá, resp. popírá zákonné ustanovení podle § 15, odst. 3 zákona o výkonu trestu odnětí svobody: „Odsouzený si může zajistit poskytování právní pomoci advokátem, jenž má právo v mezích své plné moci s odsouzeným si dopisovat a mluvit s ním.“) Jednání se správou ústavu je neveřejné a vše záleží na benevolenci či zvůli náčelníka, vychovatele, referenta nebo strážných. Osobní účast odsouzeného na soudním jednání v jeho případném občanskoprávním sporu s ústavem je velmi obtížná; absurdní – ačkoliv teoreticky právně možná – se zdá cesta trestního oznámení na příslušníka Sboru nápravné výchovy. Dozorový prokurátor, pověřený dozorem nad zachováváním zákonnosti v nápravně výchovném ústavu a nad dodržováním práv odsouzených, je pro odsouzeného dosažitelný pouze přes cenzuru správy ústavu. Sama o sobě pak instituce dozorových prokurátorů svou funkci neplní.²⁴

vězňů odsouzených v roce 1972, účelově vytvořená pro tuto skupinu. Pro tyto politické vězně (a další, kteří k nim byli přiřazeni) stanovila směrnice režim celodenně uzamčených cel (po dvou až čtyřech odsouzených), takže výkon jejich trestu probíhal prakticky ve vazebních podmínkách ztížených povinnostmi pracovat (rovněž v uzamčených celách). Směrnice popisovala sebemenší detaily tohoto režimu – např. jak dlouho smí hrát rozhlas – a byla známa jen vybraným příslušníkům Sboru nápravné výchovy, tj. náčelníkům věznic a příslušných oddělení apod.

²⁴ Na stížnost Jaroslava Bašty a Jaroslava Suka dozorový prokurátor v Plzni v roce 1971 vůbec neodpověděl. Zdeňku Šumavskému při přijetí prohlásil: „Vaše matka si myslí, že má holoubka, a zatím jste mizera.“ Jiří Muller dochází k názoru, že stížnost znamená pro odsouzeného vědomé sebepoškození. Byla-li stížnost zamítnuta, ukládal náčelník kázeňské tresty za to, že si odsouzený ponechával v cele její kopii. Příjem stížnosti se nepotvrzuje, vyřízení se nedává odsouzenému do rukou, ale jsou z něho předčítány vybrané pasáže. Správa NVÚ bránila advokátu (právnímu zástupci) Jiřího Mullera, aby ho navštívil – šlo o výkon trestu, který se

Požadujeme proto novelizaci zákona o výkonu trestu odnětí svobody. Nová úprava by měla vymezit režim nápravně výchovných skupin a určit rozdíly režimu. Měla by stanovit, která práva jsou odsouzeným odňata a v kterých jsou odsouzení omezeni a jak. Měla by potvrdit, že ostatní občanská práva jsou zachována, a stanovit základní prostředky k jejich uplatnění. Nová úprava by nahradila ta ustanovení řádu výkonu trestu, která jsou protizákonná nebo která zákon obchází, a zrušila by i další tajné rozkazy stanovující některé podmínky výkonu trestu. Úprava by měla přihlídnout i k mezinárodním paktům o lidských právech. Navrhujeme rovněž, aby vytvořila nezávislý rozhodčí orgán pro spory mezi vězněnými odsouzenými a správou ústavu, který by měl mít podobné znaky, jež jsme popsali v návrhu na zřízení rozhodčího orgánu pro vazbu. Úprava by měla rovněž zajistit účinnou veřejnou kontrolu podmínek výkonu trestu, kterou není možno svěřit pouze dozorovému prokurátorovi a zastupitelským orgánům (komisím krajských národních výborů a orgánům národních rad),²⁵ pokud nemají

odbyval v podmínkách politické izolace – viz pozn. 23 – ve věznicí v Litoměřicích.

²⁵ Zákon o výkonu trestu odnětí svobody č. 59/65 ve smyslu novel č. 84/69 a č. 47/73 stanoví, že dozor nad zákonností v místech, kde se vykonává trest, přísluší prokurátorovi, dále že občanskou kontrolu nad výkonem trestu provádějí orgány obou národních rad (Federální shromáždění, které se na zákonu o výkonu trestu odnětí svobody usneslo, si možnost kontroly vůbec neponechalo), že na odsouzené spolupůsobí i soudci, že se na nápravě odsouzených podílejí i krajské národní výbory (jejich komise) a konečně, že se na této nápravě podílejí i společenské organizace (tj. ROH a SSM) bývalého pracoviště a bydliště odsouzeného a společenské organizace závodu, kde odsouzený během výkonu trestu pracuje. Tyto instituce mají odstupňované pravomoci: Jen dozorový prokurátor má právo rušit opatření správy NVÚ a vydat pro ni závazný pokyn. Jen dozorový prokurátor, komise národní rady a soudce mohou hovořit s odsouzenými bez přítomnosti třetí osoby, přičemž působnost soudce je vymezena případy, které stanoví zákon o výkonu trestu odnětí svobody (podmíněné propuštění, přefazení do jiné nápravně výchovné skupiny, přerušení trestu, umístění do ztřeštěné izolace apod.). Komise krajských národních výborů sice mohou do NVÚ vstupovat, ale zákon nestanoví, že smějí s odsouzenými hovořit. Společenské organizace bývalého pracoviště a bydliště odsouzeného si s ním smějí dopisovat a být s ním v osobním styku. Podmínky účasti společenských organizací závodu, kde je odsouzený zařazen do práce, zákon nestanoví. Tato zákonná ustanovení jsou mrtvou literou. Dozorový prokurátor vykonává dozor jen formálně a pokud je odsouzeným přinucen zabývat se jeho případem (písemnou stížností), činí tak krajně neochotně; má vždy snahu správu NVÚ krýt. Nad jeho činností není společenská kontrola, je odpovědný jen nadřízenému prokurátorovi. Soudci mezi odsouzené vůbec nechodí, vyřizují věci v tzv. veřejných zasedáních (uvnitř objektu NVÚ). Komise národních rad a národních výborů, pokud se dostanou dál než do budovy správy NVÚ, proběhnou několika celami a pracovišti, aniž by uvedly, odkud jsou, proč přišly a jakou mají pravomoc, položí rychle otázku: „Máte nějaké stížnosti“, na což odsouzení buď mlčí, nebo uvedou něco nepodstatného. Vždy jsou přítomni dozorcí. Společenské organizace bývalého pracoviště a bydliště odsouzeného si s ním nedopisují a nenavštěvují ho (a to nejméně v 99 % případů); pokud by pokusy v tomto smyslu vykonaly, vycítí brzy, že to je nežádoucí. Společenské organizace závodu, kde odsouzený pracuje, ani

těsnější spojení s veřejností a nevzbuzují její zájem o problémy vězeňství a neumožňují její účast na řešení těchto problémů. Proto i pro výkon trestu – stejně jako v případě vazby – navrhujeme vytvoření kontrolního a dozorového veřejného orgánu s právem šetření ve věznici, jehož práce by se účastnily společenské organizace a iniciativní občanské skupiny a výbory; nová úprava by stanovila formy spolupráce a součinnosti tohoto orgánu veřejné kontroly a výše navrhovaného kontrolního orgánu. Touto novou zákonnou úpravou by byly rovněž vytvořeny předpoklady pro uplatnění moderní penologie v praxi včetně experimentů. K některým otázkám novelizace zákona se vrátíme při popisu skutečných podmínek výkonu trestu odnětí svobody.

Skutečnost je taková, že hlavním prostředkem převýchovy je bezduchý vojenský dril,²⁶ umocňovaný systémem organizovaného donašečství,²⁷ směřující ke zlomení odsouzeného, k potlačení jeho individuality a tím i k zjednodušení úkolů dozorců. Proto je také podporována diskriminace všeho druhu; nově příšlých odsouzených vůči těm, kteří jsou vězněni dlouhou dobu; mladších vůči starším; odsouzených, kteří se k dozorcům chovají rezervovaně, vůči loajálním; často s podporou správy ústavu jsou ostatními utlačováni Cikáni,²⁸ dále odsouzení za mravnostní delikty a homosexuálové, kteří při homosexuálním styku hrají úlohu ženy. Správa ústavu – tentokrát bez účasti ostatních vězňů – všemožně diskriminujeme

nemohou nijak působit, protože odsouzení pracují buď přímo v objektu NVÚ (celkem asi polovina), nebo na přísně oddělených a střežených pracovištích, kam nemají – kromě mistrů a j. určených osob – pracujících na svobodě přístup. Je tedy dozor nad výkonem trestu a kontrola nad ním jen na papíře.

²⁶ Od barev khaki a jedovaté šedi, přes vězeňské uniformy, vybavení cel, až po hlášení, nástupy, rozkazy a kázeňské tresty – vše připomíná vojenský výcvik. Mnohé situace jsou absurdní, např. dlouhá pořadová cvičení (obraty na místě a za pochodu) mj. i odsouzených žen.

²⁷ Tento systém byl i institucionalizován, jeho orgán byl absurdně nazván „samospráva“ odsouzených. Členy samosprávy určuje správa NVÚ z řad loajálních a jinak vhodných odsouzených. Zvláštní cela, v níž jsou členové samosprávy umístěni, je všeobecně nazývána „bonzárnou“ (bonzák = donašeč). Do samosprávy zařazuje správa NVÚ často odsouzené s dlouhými tresty, např. pachatele vražd a loupežných přepadení. To byl i případ vraha Smožanici, který byl začátkem 70. let vedoucím samosprávy úseku I/2 NVÚ Plzeň-Bory; požíval četných výhod včetně každoročního přerušování trestu na 14 dní a ve své činnosti se zaměřoval na kontrolu styků a projevů politických vězňů.

²⁸ Diskriminace Cikánů se ve výkonu trestu odnětí svobody projevuje i jistým apartheidem, tj. jejich násilným oddělováním od ostatních odsouzených: existují výlučně cikánské cely. V Rýnovicích, kde je NVÚ typu „lágr“, jsou dva baráky, z nichž jeden je vyhrazen převážně Cikánům, kteří jezdí na jinou práci než ostatní odsouzení (pomocné stavební práce).

odsouzené za tzv. protistátní trestné činy nebo ty, na nichž má Státní bezpečnost nějaký zájem.²⁹ Zvláštní pozornost zasluhuje lékařská péče, která bývá nedostatečná, což je způsobováno nedbalostí správ ústavů zejména v místech, která jsou vzdálena od větších měst.^{30, 31} Za zmínku stojí i to, že ve výkonu trestu je téměř bez úlev mezi ostatní odsouzené umístěna řada epileptiků. Zvláště ve II. nápravně výchovné skupině je mnoho odsouzených trpících psychózami (schizofrenií, maniodepresivitou atd.), kteří do nápravně výchovných ústavů prostě nepatří a měli by se léčit.

Výkon trestu odnětí svobody v Československu znamená automaticky i nucené práce. Odmítnutí práce je trestáno kázeňsky, soudním přeřazením do vyšší nápravně výchovné skupiny a často i novým trestním stíháním pro přečin, resp. trestný čin maření výkonu úředního rozhodnutí. Obvyklá výše nového trestu je šest až devět měsíců. Práce je většinou nudná a těžká. Nesplněné směny (i hodiny) např. v důsledku prostoje nebo návštěvy u lékaře musejí

²⁹ Diskriminace některých odsouzených a preference jiných bývá vyjadřována i zvláštní uniformou nebo označením na ní. Členové samosprávy bývají zvláště označeni, jinak jsou oblečeni odsouzení v kázeňském trestu uzavřeného oddělení nebo samovazby. Zvláštní označení pro „nebezpečné“ (ale i některé politické) vězně – zelené pruhy na uniformě – nosil v letech 1973-1974 i dr. Pavel Muraško v NVÚ Mírov. Toto zvláště ponižující opatření je v platnosti od konce roku 1972.

³⁰ V roce 1972 zemřel v NVÚ Mírov jeden odsouzený na otravu krve v důsledku prasknutí žaludečního vředu, protože se jeho spoluvězni nemohli v noci dovolat dozorců. Téhož roku tam zemřel na následky hladovky odsouzený Běťák. Dr. Ladislav Zadina se stal následkem pozdně léčeného zranění invalidou. Pplk. Václav Jesenský z Hranic na Moravě, který byl vězněn z politických důvodů, byl v roce 1972 v NVÚ Plzeň stížen mozkovým kolapsem; dozorcí se zdálo, že simuluje a dal ho místo na ošetřovnu zavřít na uzavřené oddělení. Václav Jesenský byl dokonce trestně stíhán za výroky, které ve stavu nepřítetnosti adresoval dozorcí; později bylo trestní stíhání zastaveno. – Konflikty ve výkonu trestu mají pro odsouzené často za následek dodatečný trest odnětí svobody. Mezi politickými vězni 70. let je znám případ historika Jana Svobody z Ostravy, který těsně před skončením svého dvouletého trestu za údajné podvracení republiky (šlo o výroky v soukromých dopisech!) byl v létě 1972 opět obviněn a odsouzen k osmi měsícům odnětí svobody za údajné snižování vážnosti tehdejšího prezidenta republiky. Tento trest odpykal v těsné návaznosti na první trest. (Koncem roku 1973 byl znovu obviněn a vzat do vazby proto, že svému příteli přeložil do němčiny dopis; z vazby byl propuštěn a věc je stále v přípravném řízení, i když už čtyři roky nebyl proveden jediný vyšetřovací úkon.)

³¹ Odsouzení mají právo navštívit lékaře jen jednou týdně v určený den. Cítí-li se odsouzený nemocen jindy, zejména v pracovní době, vystavuje se nebezpečí kázeňského potrestání v případech, že ho lékař neuzná práce neschopným. Přitom jsou kritéria většiny lékařů v ošetřovnách NVÚ poznamenána represivním záměrem správy NVÚ (zvýšená teplota do 38°C není důvodem k uznání neschopnosti, bolestivé hnisavé rány nepřekážejí v práci atd.). MUDr. Sadílek – šéflékař v NVÚ Plzeň-Bory – odmítl v 1. polovině 70. let povolit odborné vyšetření, i když lékař internista ho doporučil. V současné době je v jeho lékařské péči Miroslav Černý z Liberce (pobuřování v souvislosti s Chartou 77) – pouřazový epileptik, jemuž jsou podle informací příbuzných odírány léky.

odsouzení nahradit v přesčasech. Za nesplnění výkonové normy jsou kázeňské tresty. Pracovní tempo, vynucené normami, je vyčerpávající. Často se pracuje i v sobotu. Pracovní podmínky nevyhovují téměř v ničem Zákoníku práce (nejde o řádný pracovní poměr) a bezpečnostním a hygienickým předpisům. Dlouhodobý výkon některých prací způsobuje trvalé poruchy na zdraví. Láce pracovní síly odsouzeného se přenáší i do oceňování jeho osoby: např. na pracovištích Preciosy Jablonec, v nápravně výchovných ústavech v Plzni Borech a v Minkovicích přes den polovina strojů stojí, zatímco v noci běží všechny, aby se využilo laciného nočního proudu; na odsouzeného na tomto pracovišti připadá každý druhý týden noční směna, na čtvrtinu týdnů ranní a na čtvrtinu týdnů odpolední směna. Naprosto nehumánní a nezákonný (z hlediska zákona ustanovení podle § 29, odst. 1 zákona o výkonu trestu odnětí svobody) je systém odměňování odsouzených. Mzdové předpisy jsou utajovány. V řadě případů dostávají odsouzení za práci nižší mzdu než pracovníci na svobodě. Často nedostávají noční přídatky. Některé práce se na svobodě už dlouhá léta nedělají a odsouzení dostávají mzdu, která se za práci vyplácela v 50. letech. Jen tak je možné, že při splnění výkonové normy na 100 % činí mzda v některých případech (např. Koh-i-noor) pouhých 450, Kčs měsíčně nebo i méně. V ústavech, kde odsouzení nepracují v podzemí (dolech), je průměrná mzda nižší než 1000, Kčs měsíčně, tedy méně než 40 % průměrné čs. mzdy. Pokud organizace, v níž odsouzený pracoval před výkonem trestu, s ním rozváže pracovní poměr, nebo pokud před výkonem trestu v pracovním poměru vůbec nebyl, nezapočítává se doba, během níž odsouzený ve výkonu trestu pracuje, do doby rozhodné pro stanovení výše dovolené a nemocenských dávek – rozumí se dovolená a nemocenské dávky, které mu budou náležet v době po propuštění z výkonu trestu a které vyplynou z jeho pracovního poměru na svobodě.³² Tímto dodatečným trestem, který působí po dlouhá léta po propuštění, je postižena většina odsouzených.

Nová úprava zákona o výkonu trestu, kterou požadujeme, by

³² Ve výkonu trestu není ovšem ani dovolená, ani se tam nepobírají nemocenské dávky. Po dobu pracovní neschopnosti pobírá odsouzený – pokud před neschopností pracoval – pouze jednu korunu kapesného denně.

měla proto jednoznačně stanovit, že pracovní podmínky ve výkonu trestu odnětí svobody jsou určovány obecnými pracovními právními předpisy včetně předpisů mzdových. Práce ve výkonu trestu by měla být považována za řádný pracovní poměr se všemi nároky, které z něho plynou. Zákon by měl rovněž stanovit minimální časovou mzdu (tzv. režim) pro práce pro ústav. Nová úprava by měla poskytnout právní záruky, že její ustanovení budou respektována (orgán veřejné kontroly a dozoru, rozhodčí orgán, účast hygienika a bezpečnostních techniků, účast odborů atd.).

Nápravně výchovný ústav pro mladistvé odsouzené od 15 do 18 let je často jen přestupnou stanicí pro mládež, která je propuštěna z tzv. dětských domovů. Nejtvrdší typ těchto domovů (tzv. pasták) se od nápravně výchovného ústavu liší pouze v maličkostech. Tento příklad výrazně zpochybňuje nápravný charakter tzv. převýchovného systému. Ve výkonu trestu odnětí svobody jsou fyzické tresty častější než v jiných nápravně výchovných ústavech, zcela specifické tu jsou klany vedené „králi“, které terorizují ostatní.

Těhotných žen je vězněno málo, k jejich stavu je přihlíženo při uvalování vazby i při výměře trestu; zejména je-li trest nízký, soud obvykle odsuzuje k podmíněnému trestu. Samo věznění těhotných žen je ale zvláště křiklavým případem nepřiměřené aplikace právních norem. Žádost o přerušení trestu nebo o propuštění z vazby může být zamítnuta, zvláště je-li žena odsouzena k vysokému trestu nebo čeká-li ji vysoký trest. Pokud lékař nerozhodne předem jinak, probíhá porod v objektu vězeňské nemocnice.

Porovnáme-li stav čs. vězeňství se situací před padesáti lety, zdá se, že se jen máloco změnilo k lepšímu. Naopak došlo k celkovému zesurování podmínek výkonu trestu, k zavedení vojenské disciplíny a povinných politických školení o výhodách „reálného socialismu“ a o historicko-politické mytologii;³³ přibyla diskriminace politických vězňů. Životní podmínky odsouzených osob však zůstaly na podobné úrovni. Nápravně výchovné ústavy jsou umístěny buď v objektech typu „lág“, nebo v budovách z minulého století nebo

³³ Abychom tato školení přiblížili občanům, kteří NVÚ nepoznali, uvádíme, že jsou paralelou k politické části tzv. školení civilní obrany pro čs. občany mimo výkon trestu. Dále jsou v NVÚ konány různé přednášky všeobecně vzdělávacího charakteru, mají však v naprosté většině nízkou úroveň a někdy jsou dokonce dezorientující.

ještě starších, odsouzení jedí z plechových šálků lžící, spí na palandách nad sebou, v některých ústavech si topí v kamnech uhlím nebo donášejí vodu v kýblech.³⁴ Jejich materiální podmínky jsou žalostné: o výši mzdy jsme již hovořili, ale je třeba si uvědomit, že ze mzdy je 80 až 95 %³⁵ odnímáno na náklady výkonu trestu a další účely.³⁶ Moderní penologie jako by neexistovala. Funkce pedagogů a psychologů v ústavech – pokud jsou vůbec obsazeny – mají formální nebo administrativní ráz. Opět se kloníme k názoru, že tento stav je podporován utajováním všech skutečností, které souvisejí s výkonem trestu odnětí svobody a s neúčastí veřejnosti na řešení těchto problémů. Protože soudíme, že velký význam pro popularizaci problematiky vězeňství by mohl mít svobodný tisk a působení rozhlasu a televize, dále pak školství, svobodná umělecká tvorba a vědecké bádání – pocítujeme ještě jednou nutnost změn, vedoucích k rozšiřování svobody slova.

Sociální postavení rodiny odsouzeného bývá katastrofální, zejména u rodin s více dětmi. Příčinou je nejen malý výdělek odsouzeného, ale i to, že správa ústavu tyto otázky přehlíží, příbuzným nepodává ani informace o výdělku odsouzeného a bez soudního výroku o povinnosti odsouzeného hradit výživné (a dosáhnout takového výroku trvá i několik měsíců) zasílá – na žádost odsouzeného v souladu s dosavadní zákonnou úpravou – jen 100,- Kčs na každé nezaopatřené dítě měsíčně. Odsouzení jsou navíc umísťováni do ústavů vzdálených od bydliště, takže návštěva představuje pro rodinu značnou finanční zátěž. Rodina bývá někdy diskriminována (žena v zaměstnání, děti ve škole apod.).

Na většinu odsouzených má výkon trestu, zejména dlouhodobý, sociálně dezintegrující vliv. Přitom postpenitenciární péče, tj. péče o propuštěné vězně, je naprosto nedostatečná a systém sociálních

³⁴ Uhlím v malých kamnech se topí v NVÚ Mírov, Bělušice, Oráčov, Nové Sedlo (do r. 1972), Všehrdy aj., voda se nosí v NVÚ Mírov, do nedávné doby i do vazby na Pankráci.

³⁵ Údaj platný do roku 1976.

³⁶ Existuje složitý klíč srážek. Prioritu má soudně stanovené výživné, dále náklady trestu odnětí svobody, splátky na náklady trestního řízení a náklady výkonu vazby, dále náhrada případných škod, kterou určil soud, tzv. úložné (většinou několik desítek Kčs měsíčně), které je odsouzenému vyplaceno při propuštění z NVÚ za předpokladu, že nemá vůči státu dluhy (jinak je mu vyplaceno nejvýše 600,Kčs). Výsledné měsíční kapesné, vyplácené v táborových poukázkách, za něž může odsouzený nakupovat v kantýně, předplácet si tisk a platit ř 1 Kčs za každý vystavený lékařský recept, je tedy velmi nízké, opět několik desítek korun měsíčně; kapesné nad 100,Kčs je v NVÚ, kde odsouzení nepracují v dolech, výjimečné.

kurátorů neúčinný. Propuštění vězni ho chápou jako dodatečný nástroj represivního systému a snaží se mu uniknout. Zákon o ochranném dohledu, namířený proti recidivistům, má výhradně represivní charakter; navíc je formulován tak, že by mohl být použit i proti propuštěným politickým vězňům, k čemuž zatím státní moc nesáhla.³⁷ Fyzické týrání odsouzených je sice méně časté než ve vazbě, nicméně i zde k němu dochází, zejména při pokusu o útěk,³⁸ při napadení dozorce – často i slovním – a při dalších příležitostech. Ponižování se projevuje i v tom, že odsouzený je zbaven práva na jakékoliv soukromí. Při osobních prohlídkách, které nemají oporu v zákoně, dozorcí odnímají vše, co chtějí, zabavují písemné poznámky, korespondenci, básně, učebnice, výpisky z knih.³⁹ Tato opatření postihují ve zvýšené míře politické vězně a intelektuály. Dezintegrující vliv má i absence heterosexuálního styku. Mezi muži je všeobecně rozšířena onanie; homosexuální mužské dvojice s emocionální závislostí tvoří okolo 1 % odsouzených. Zhruba 1 % mužů se propůjčuje prostituci za úplatu. V ústavech, kde jsou vězněny ženy, vytváří většina odsouzených žen latentní nebo explicitní homosexuální dvojice, přičemž ve II. a III. nápravně výchovné skupině panují v těchto dvojicích abnormální dominantně submisivní vztahy. Homosexualita je častější v těžších životních

³⁷ Pokus v tomto směru byl zaznamenán u Pavla Muraška, odsouzeného za podvracení republiky (případ souvisel s činností opozice na sousední Ukrajině, zvláště s trestní věcí proti Ivanu Džubovi a spol.). V roce 1975 podal prokurátor návrh na stanovení ochranného dohledu Pavla Muraška, ale dříve, než mohl soud o jeho návrhu rozhodnout, byl P. M. propuštěn. (Zákon o ochranném dohledu vylučuje, aby toto opatření soud uložil odsouzenému po jeho propuštění na svobodu.)

³⁸ Okolnosti některých nepodařených pokusů o útěk, které mívají krvavý průběh (zastřelení Mariňáka a zranění Frohliche v roce 1971 na Borech, případ Balcárka na Borech v roce 1972), připomínají svým „odstrašujícím účinkem“ na ostatní odsouzené obdobné situace z první poloviny 40. a z první poloviny 50. let. Ještě dnes se při útěku vězňů a při pokusech o útěk v mnoha NVÚ ukládají kolektivní tresty. Správy NVÚ tím údajně chtějí dosáhnout toho, aby odsouzení ze svého středu udávali ty, kteří se chystají k útěku.

³⁹ Zákon o výkonu trestu odnětí svobody o osobních prohlídkách odsouzených nestanoví nic. Srv. s analogickým ustanovením podle § 82, odst. 3 trestního řádu: „U osoby zadržené a u osoby, která má být dodána nebo která se bere do vazby, lze vykonat osobní prohlídku též tehdy, je-li tu podezření, že má u sebe zbraň nebo jinou věc, jíž by mohla ohrozit život nebo zdraví vlastní nebo cizí.“ Judikatura (rozh. 54/70) navíc stanoví, že i k této osobní prohlídce musí mít orgán SNB příkaz nebo souhlas prokurátora, pokud provedením této osobní prohlídky se nezahazuje trestní stíhání. To není v praxi respektováno. Osobní prohlídce je při příjmu do vazby, během vazby a během výkonu trestu podrobován každý, a to často. I kdybychom připustili, že citované zákonné ustanovení je možno patřičně použít i pro výkon trestu a orgány SNV, nelze se smířit se zvlášť těchto prohlídek, které samozřejmě nejsou zaměřeny jen na zbraně a předměty nebezpečné zdraví.

podmínkách; pokud je provázena emocionálními vztahy, je často zoufalou náhražkou přervaných nebo nenaplněných vztahů minulého života; tuto citovou prázdnotu vězeňské podmínky a ztráta perspektivy jen umocňují. Pocit bezvýchodnosti - zesílený v některých případech krizí homosexuálního vztahu - dovádí odsouzené k četným sebevražedným pokusům. I když většina z nich jsou fingované, mnohé jsou míněny vážně a některé končí smrtí odsouzeného.⁴⁰ Relativní úlevu nebo příležitost k úniku vidí někteří odsouzení v sebemrzačení, způsobují si úrazy, demonstrativně polykají kovové předměty apod. Iluzorní únik z vězeňského prostředí umožňují narkotika.⁴¹ Častá je také pokoutní výroba alkoholu. Zoufalým prostředkem proti nelidským podmínkám ve vězení bývá vzpoura. Těžké tresty, které trestní zákon stanoví pro pachatele tohoto projevu odporu, tuto situaci neřeší.⁴² Popsané reakce odsouzených jsou ovšem zvláštními projevy jednání některých odsouzených. Čím delší je trest, tím tvrdší jsou vězeňské podmínky, a čím je vyšší nápravně výchovná skupina, tím jsou tyto projevy častější a všeobecnější. Nelze zatím spolehlivě vyvrátit hypotézu, že teprve výkon trestu formuje vězně v člověka s asociálními projevy chronického rázu. Znovu se vracíme k názoru, že významným faktorem této sociální dezintegrace odsouzeného je neustálé ponižování, jemuž je vystaven.⁴³

⁴⁰ Čs. oficiální statistika, která neuvádí údaje o sebevraždách ani o počtu osob ve výkonu trestu, mlčí tím spíše o sebevraždách vězňů. Každoročně však dochází k několika desítkám dokonaných sebevražd. Okolnosti některých vzbuzují pochybnosti, zda šlo skutečně o sebevraždu, jako v případě Marie Živné ze Svojanova, studentky filozofické fakulty UJEP, která zemřela na jaře 1974 ve vazbě v Bratislavě; byla obviněna v trestní věci proti Alžbětě Daniškové a spol. (podvracení republiky - případ „principiálních křesťanů“).

⁴¹ Odsouzení vdechují éter, trichloretylen, berou různé drogy, které získávají nejroztodivnějšími cestami, pijí vařený tabák apod. Narkomanie je také stíhána kázeňskými tresty.

⁴² Např. v Minkovicích byla za posledních deset let nejméně dvě taková povstání, v Rýnovicích jedno. Životy dozorců při nich nebyly nijak ohroženy, na rozdíl od životů vězňů. Jako vzpoura může být považována i hromadná stížnost odsouzených (Rýnovice).

⁴³ Ve výkonu trestu odnětí svobody odsouzení např. smekají před dozorci vojenské čepice. V Ostrově n. Ohří, kde NVÚ sestává z baráků, mezi nimiž jsou vozovky a chodníky, byly (v roce 1972, možná doposud jsou) chodníky vyhrazeny dozorcům. Při kázeňských trestech umístění do celodenně uzavřeného oddělení a do samovazby je odsouzený ostříhán dohola (platí od roku 1973). Přijímání nových odsouzených, tzv. přibylců, do výkonu trestu je spojeno s ponižujícím aktem, při němž je odsouzený povinen svléknout se donaha, odevzdat veškeré věci, které má sebou, podrobit se koupeli a ostříhání a teprve po delší době se může převléci do vězeňské uniformy. Podobné ponižující procedury (viz pozn. 39) jsou vykonávány při zadržení a přijetí do vazby. Miroslav Skalický byl v týdnu předcházejícím jeho propuštění z borského NVÚ v roce 1977 stříhán třikrát dohola, naposledy těsně před propuštěním, údajně z

Je-li ve společnosti porušována ústavně zaručená svoboda projevu a svoboda náboženského vyznání, tím spíše jsou pak tyto svobody porušovány ve vězeních. Náboženské obřady nejsou povoleny. V objektech věznic a nápravně výchovných ústavů byly zrušeny kostely a kaple. Zásadně není povoleno vlastnit Bibli. Duchovní nemají přístup do věznic a ústavů. Správy ústavů neumožňují dokonce ani náboženské úkony (modlitby, půsty, kázání, teologické rozpravy), které by odsouzení mohli pořádat sami. Pokud je pořádají, činí tak tajně, protože se obávají kázeňských trestů. Politickým vězňům je zakazována politická literatura, většinou je jim nabízena literatura marxistická nebo pseudomarxistická. Marxisté věznění z politických důvodů však měli i tuto literaturu zakázanou.

Při posuzování mnoha problémů z oblasti penologie, teorie práva a dalších společenských věd (včetně politologie) může mít význam sociologický pohled na odsouzené. Lze spolehlivě odhadnout (statistika o tom mlčí), že mezi odsouzenými jsou relativně mnohem více než v celé společnosti zastoupeni mladí lidé do 25 let, lidé s nedokončeným základním vzděláním, nekvalifikovaní dělníci, dělníci vůbec, nečlenové KSČ a Cikáni. Z druhé strany lidé, kteří ve společnosti zaujímají významnější postavení, jsou mezi odsouzenými zastoupeni jen nepatrně. Napovídá to mnohé o charakteru společenských konfliktů a jejich řešení i o charakteru společenské moci.

Pracovníci příslušných institucí ministerstva spravedlnosti vycházejí často ze schematického a v podstatě nesprávného názoru, že trest a podmínky jeho výkonu mají mít odstrašující účinek. Proto jsou soudy vedeny k tomu, aby vynášely přísnější rozsudky. Dokonce se pro to oficiálně používá termínu „trestní politika“. Její současné trendy jsou zřejmé: více odsuzujících rozsudků, více nepodmíněných trestů vůči podmíněným, delší tresty, méně podmíněného propouštění z výkonu trestu. Proto se také od roku 1969 podmínky výkonu vazby a trestu odnětí svobody neustále zhoršují. Např. ve vazbě bylo zrušeno právo nosit občanský oděv, byla zkrácena doba vycházky, byly radikálně zpřísněny podmínky korespondence a příjmu balíků; k omezení váhy balíčků, jejich

hygienických důvodů. Na druhé straně byl v tomto týdnu umístěn do tzv. uzavřeného oddělení, kde v noci obtížně ze sebe setřásal, jak uvádí, „hygienické krysy“.

povoleného obsahu a ke zhoršení podmínek dopisování došlo i ve výkonu trestu, kde byl omezen styk s příbuznými: návštěvy jsou nyní povolovány jednou za 1 až 3 měsíce v I. nápravně výchovné skupině, jednou za 6 až 8 měsíců v II. skupině a jednou za rok ve III. skupině. Návštěvy trvají zpravidla jednu hodinu, okruh návštěvníků je omezen na nejbližší příbuzné (ve III. skupině na jednoho příbuzného) a předmětem rozhovoru mohou být jen „rodinné záležitosti“ – jinak může být návštěva přerušena nebo předčasně ukončena. Během návštěv se chovají dozorcí k příbuzným často hrubě.

Také podmínky kázeňských trestů se od roku 1969 postupně zhoršují. Kázeňské tresty postihují odsouzené poměrně často za nejrůznější konflikty s dozorcí nebo správou stavu. Často to bývá proto, že odsouzený neplní výkonovou pracovní normu. V některých případech ji však neplní proto, že toho není fyzicky schopen.⁴⁴ Důsledkem bývá snížení tzv. stravenky, tj. přidělu potravin, což má opět za následek nižší pracovní výkon. Odsouzenému se odnímají tzv. výhody, tj. např. možnost návštěvy výběrového filmového představení, možnost sledovat televizi atd. Vlastními kázeňskými tresty jsou důtka, odnětí práva přijmout balíček, snížení kapesného až o 50 %, umístění do uzavřeného oddělení po pracovní době, umístění do uzavřeného oddělení celodenně a umístění do samovazby. Specifickým trestem je umístění do zvláštního oddělení až na tři měsíce (ve III. skupině na šest měsíců).⁴⁵ V tzv. uzavřeném oddělení a samovazbě (slovo z vězeňského slangu „díra“ lépe vystihuje tvář těchto příbytků) bývá vlhko, chlad posílený nedostatečným oděvem a nedostatkem přikrývek, špatné větrání a

⁴⁴ Přispívá k tomu i nedostatečná strava. Na počátku pracovního zařazení nemá odsouzený žádné kapesné, neboť je dostává vždy 15. v měsíci za předcházející měsíc, takže si nemůže přilepšit nákupem potravin z kantýny. V některých kantýnách nelze koupit nic laciného, čím by bylo možno zvýšit kalorickou hodnotu potravy. V mnoha NVÚ není ke koupi máslo, v NVÚ Mírov není cukr, v NVÚ Minkovice není ani sádlo atd.

⁴⁵ Pro nedostatek informací neuvádíme podmínky režimu III. nápravně výchovné skupiny. V českých zemích jsou dva NVÚ pro tuto skupinu: Valdice u Jičína pro muže a Opava pro ženy. Ve Valdicích je barák, kde jsou na jednotlivých chodbách umístěni odsouzení v kázeňském trestu uzavřeného oddělení po pracovní době, celodenně uzavřeného oddělení, samovazby, dále odsouzení na zvláštním oddělení a konečně odsouzení v zostřené izolaci. Jde většinou o zvláště narušené (asociální) osoby. Přesto však podmínky, v nichž jsou přinuceni žít (u zostřené izolace šest měsíců až dva roky), jsou neobyčejně kruté. I zákon o výkonu trestu odnětí svobody stanoví, že v zostřené izolaci není kapesné, odsouzení nesmějí přijímat balíčky a zařazují se do práce jen tehdy, shledá-li to NVÚ účelným. V zostřené izolaci jsou údajně odsouzení v celách po dvou a často tam dochází k vzájemným projevům násilí.

nedostatečné osvětlení (cely jsou většinou ve sklepeních budov nebo v tzv. domečcích na „lágrech“). Tyto podmínky spolu s podvýživou – zejména nedostatkem bílkovin – jsou živnou půdou pro tuberkulózu.⁴⁶ V případě kázeňských trestů celodenního umístění do uzavřeného oddělení až na 20 dnů a v případě trestu umístění do samovazby až na 20 dnů (oba tresty jsou opakovatelné i v časové návaznosti) a v případě analogického opatření ve vazbě jde v podstatě o umístění do hladomorny, neboť finanční částka představující denní dávku stravy je rovna 3, Kčs až 3,50 Kčs (přesněji nebylo zjištěno, údaj je utajován), přičemž ve stravě nesmí být maso (omáčka se cedí, aby v ní nezůstal kousek masa). Takový trest – pokud by byl použit opakovaně – může znamenat fyzickou likvidaci odsouzeného. V každém případě i absolvování jednoduchého trestu v trvání 20 dnů je vážnou újmou a vede někdy k poškození zdraví. V civilizované společnosti 20. století je třeba označit tento kázeňský trest za barbarský. Veřejnosti zcela ušlo, že tento trest – resp. jeho podmínky spočívající v drastickém snížení dávek potravy – byl umožněn tajným rozkazem ministra spravedlnosti z druhé poloviny roku 1971 a jeho opakování bezprostředně za sebou bylo umožněno novelou zákona o výkonu trestu odnětí svobody z roku 1973 (zákon č. 47/73 Sb., který ovšem o množství potravy nehovoří).

V textu dokumentu jsme se několikrát zmínili o odsouzených za tzv. trestné činy protistátní povahy, které – nepřesně – nazýváme politickými vězni. Tento dokument pojednává o podmínkách ve věznicích a nápravně výchovných ústavech a nezabývá se jurisdikcí; nepojednává proto o jednotlivých skupinách odsouzených podle trestných činů, za něž byli odsouzeni. Musíme však konstatovat, že je stálou skvrnou čs. společnosti, že někteří lidé jsou odsuzováni za politickou opoziční činnost, za postoje a názory a někdy dokonce za

⁴⁶ Cely v uzavřených odděleních a v samovazbě jsou zařízeny tak, aby umožnily jen nejzákladnější lidské potřeby, nezbytné k přežití. Někde jsou však podmínky ještě horší, než určuje předpis. Např. v NVÚ Minkovice jsou v některých celách místo pryčien jen betonové podstavce, na nichž odsouzený tráví noc (bylo tomu tak aspoň ještě v roce 1976). V NVÚ Rýnovice v uzavřeném oddělení vyčnívají z betonové podlahy ostré kameny, takže vězeň tu musí celý den stát nebo chodit; nábytek tu totiž není žádný, jen pryčny, které jsou přes den přiklopeny ke zdi. Na signál bzučáku se odsouzený musí postavit čelem ke zdi, za neuposlechnutí ho dozorce zbije obuškem a zkope ho. Někteří dozorcí si s tímto bzučákem „hrají“ dlouhou dobu, jiní opět v noci tlučou obuškem na dveře cel, čímž odsouzené budí apod. V NVÚ Plzeň-Bory dozorcí v zimních měsících přivírají nebo zcela zavírají na uzavřeném oddělení topení.

politické nebo jiné přesvědčení, které vyslovili. Určitý přehled o jejich počtu udává statistika trestných činů podle hlavy I trestního zákona odsouzených čs. soudy (bez § 109 - nedovoleného opuštění republiky), kde ovšem není zařazena celá řada trestných činů politického či obdobného charakteru:⁴⁷

1958	1961	1964	1967	1968	1969	1970
	1971	1972	1973	1974	1975	
4337	2740	757	2512	111	942	1576
	861	582				
279	272	206				

Drtivá většina politických vězňů v Československu nepoužila ani nehodlala použít násilí. Proti jejich věznění protestují angažovaní občané i světová veřejnost. Než dojde k zásadnějším změnám, požadujeme, aby političtí vězni bez rozdílu nebyli ve vězení diskriminováni, aby byli umístováni mezi ostatní vězně, odsouzené za trestné činy nepolitické povahy. V 70. letech totiž byly v některých věznicích a ústavech (Mírov, Bory, Opava, Litoměřice a Ostrava) zřízeny - opět na základě tajného rozkazu ministra spravedlnosti - politické izolace, jejichž hermetičnost nemohla nemít - zejména v případech dlouholetého vězení - destruktivní účinek na zdraví vězňů.⁴⁸ Je jen charakteristické, že až na malé výjimky - což bylo později po stížnostech upraveno - formálně vyhovovaly podmínky i těchto izolací zákonu o výkonu trestu odnětí svobody; z toho je vidět, nakolik je tento zákon „pružný“ a bezobsažný. Nutno uvést, že většina vězňů, odsouzených za kritiku politického systému nebo jeho projevů, za zesměšňování určitých jevů, za konflikty s policií nebo úředníky státní moci, za neúspěšné pokusy opuštění republiky atd., je zařazována mezi ostatní odsouzené.⁴⁹ Jen některé

⁴⁷ V posledních letech se stalo např. obvyklým stíhat stoupence neoficiální kultury nebo osoby žijící nekonformním způsobem za trestný čin výtržnictví. To byl v roce 1976 případ hudebníků ze skupiny The Plastic People of the Universe, DG 307 a dalších; v roce 1977 případ Jana Prince, v současné době znovu Ivana Jirouse.

⁴⁸48 Dopis příbuzných politických vězňů - viz pozn. 19 - o tom říká: „Tak např. dr. Jan Tesař trpěl v roce 1973-1974 vleklými žaludečními potížemi. Byl tři týdny na vyšetření ve vě zeňské nemocnici v Brně (žaludeční vředy). V květnu 1974 byl operován na Pankráci (chronický zánět slepého střeva). V srpnu až listopadu 1975 potíže močového ústrojí. Pět týdnů byl na vyšetření v Brně, snad onemocnění pankreasu (izotopové vyšetření).

⁴⁹49 Bývají ovšem postihováni drobnější diskriminací spolu s tzv. útěkáři a odsouzenými, kteří se neprojevují loajálně. Především jsou zařazováni spíše do tzv. pevných vězení než do

jsou věznění v politických izolacích (koncem roku 1972 to bylo asi celkem 120 osob), což je zvláštní dodatečný trest, o němž nerozhoduje soud, ale správa Sboru nápravné výchovy podle pokynů politické policie. Pro přesnost je nutno uvést, že od prosince 1976, kdy byli po pětiletém žalářování propuštěni Milan Hubl, Jiří Muller, Antonín Rusek a Jaroslav Šabata, nebyla pravděpodobně tato politická izolace v žádné věznici nebo ústavu v provozu, a to až do února 1978, kdy nastoupil trest Jiří Lederer v ostravské věznici.

Odstranění politických izolací a jakákoli jiná diskriminace politických vězňů je důležitým krokem v čs. vězeňství. Zřízení statutu politických vězňů, kteří by požívali zákonné výhody, by bylo dalším humánním aktem státní moci. Tento statut bude souviset s naprostým přehodnocením stanoviska, že lidé mají být trestáni za nenásilnou politickou činnost, postoj nebo dokonce za vyslovené názory. Statut politických vězňů v mnoha evropských zemích⁵⁰ by mohl být příkladem.

III. Závěry

Navrhujeme, aby Federální shromáždění:

1. Novelizovalo trestní řád tak, aby byl v souladu s Mezinárodním paktem o občanských a politických právech. Zejména je třeba, aby

- trestní řád stanovil, že ten, kdo je zadržen na základě obvinění z trestného činu, musí být neprodleně předveden před soudce nebo jiného úředníka, který je zákonem zmocněn vykonávat soudcovskou pravomoc, a tedy úředníka nezávislého ve své funkci;

- stanovil horní hranici doby trvání vazby;

- přesněji vymezil důvody vazby;

- zřídil nezávislý rozhodčí orgán, který by řešil spory mezi vězněm a správou věznice a jehož činnost by byla pod účinnou kontrolou veřejnosti;

- stanovil, že náklady trestního řízení včetně nákladů vazby

NVÚ typu „lágr“. Vykonávají horší práce, nesmějí být v tzv. komandech, která pracují mimo NVÚ. Jsou umísťováni do cel (oddělení), kde panuje zpřísněný režim. Diferenciace podmínek režimu – o níž samozřejmě soud, který vězně do NVÚ odsoudil, ani neví – je vůbec jedním z principů, kterými správa NVÚ vymáhá kázeň a poslušnost. „Nejhorší“ cela na chodbě má odňaty všechny „výhody“. Je častěji zamykána. Nejvíce výhod má samospráva. Přitom se běžně používá kolektivního potrestání, což podporuje donašečství.

⁵⁰ Zjevný statut politického vězně vypracovali i političtí vězni v SSSR a mnozí se snaží podle něho jednat. Úřady SSSR ho však dosud neuznaly.

nese stát;

- rozšířil dozor nad výkonem vazby a svěřil ho i veřejnému orgánu, jehož práce by se mohly účastnit i společenské organizace a iniciativní občanské skupiny a výbory, a umožnil tak veřejnou kontrolu podmínek výkonu vazby, mj. pomocí sdělovacích prostředků.

2. Provedlo zákonnou úpravu vazebních podmínek, a to buď rozšířením trestního řádu - z jehož dosavadního znění podle § 360 odst. 2 je třeba vycházet - nebo novým zákonem o výkonu vazby; úprava by taxativně vymezila ta práva, která jsou ve vazbě odňata nebo omezena.

3. Novelizovalo zákon o výkonu odnětí svobody, který by

- vymezil režim jednotlivých nápravně výchovných skupin a rozdílů v něm a stanovil, která práva jsou výkonem trestu omezena nebo odňata, čímž by nahradil většinu dosavadních ustanovení „Řádu výkonu trestu v nápravně výchovných skupinách“ a zrušil všechna nehumánní ustanovení odporující zákonům a paktům o lidských právech;

- zřídil nezávislý rozhodčí orgán, který by řešil spory mezi odsouzeným a správou věznic a jehož činnost by byla pod účinnou kontrolou veřejnosti; zajistil účinnou sociální podporu rodin odsouzených a zlepšil sociální postavení odsouzených ve výkonu trestu a po něm, mj. tím, že by stanovil, že pracovní podmínky (zvl. mzda) odsouzených se řídí stejnými pracovněprávními (zvl. mzdovými) předpisy, které jsou obecně závazné pro pracovníky a organizace, a že na práci ve výkonu trestu je třeba hledět jako na pracovní poměr se všemi nároky z něho vyplývajícími;

- který by dozor a kontrolu nad podmínkami výkonu trestu odnětí svobody svěřil i veřejnému orgánu, jehož práce by se účastnily i společenské organizace a iniciativní občanské skupiny a výbory, a umožnil tak veřejnou kontrolu podmínek výkonu trestu odnětí svobody, mj. pomocí sdělovacích prostředků;

- vytvořil předpoklady pro uplatnění moderní penologie v praxi.

4. Výslovně stanovilo, že úprava uvedených právních norem náleží výlučně zákonodárci a že veškeré předpisy, které se výkonu vazby a trestu odnětí svobody týkají (rozkazy, ústavní řády,

směrnice), musejí mít veřejný charakter (např. formu vyhlášek ministr spravedlnosti).

Obě národní rady, českou a slovenskou, vyzýváme, aby:

1. Interpelovaly na základě tohoto dokumentu ministry spravedlnosti ve věci podmínek vazby a výkonu trestu odnětí svobody.

2. Průběh a výsledky těchto interpelací zveřejnily.

3. Vyzvaly sdělovací prostředky, aby pomohly vyvolat veřejnou diskusi k této problematice.

4. Zvýšily v rámci svých rozpočtů výdaje na modernizaci věznic a nápravně výchovných ústavů, na modernizaci a demilitarizaci Sboru nápravné penologie a uplatňování výzkumu v praxi.

5. Provedly prozatímní nezbytné zákonné úpravy: zrušily nezákonné rozkazy ministrů spravedlnosti a nezákonná ustanovení řádů výkonu vazby a výkonu trestu v nápravně výchovných skupinách a nahradily je humánnějšími opatřeními; odstranily veškerou diskriminaci, kterou nestanovil soud.

Tato opatření mohou obě rady podniknout dříve, než dojde k novelizaci trestního řádu a zákona o výkonu trestu odnětí svobody a k eventuálnímu schválení zákona o výkonu vazby Federálním shromážděním.

Charta 77 nabízí zákonodárným sborům a výkonným orgánům spolupráci při řešení problémů i v oblasti vězeňství. Připomíná, že nedávno se ustanovil Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných, který chce plnit dílčí úkoly Charty 77 nejen obranou těch, kteří jsou – hlavně pro projevy svého přesvědčení – nespravedlivě trestně stíháni, ale i těch, kteří – bez ohledu na důvody, pro něž se ocitli ve vazbě nebo výkonu trestu odnětí svobody – jsou obětí nezákonného nebo nehumánního zacházení. Mezi členy a spolupracovníky tohoto iniciativního občanského výboru a mezi stoupenci Charty 77 je mnoho spoluobčanů, kteří jsou odhodláni přispět k řešení naléhavých otázek čs. vězeňství.

Příloha: Pravidla vnitřního pořádku ve věznicích.

*dr. Ladislav Hejdaček, Marta Kubišová , dr. Jaroslav Šabata
mluvčí Charty 77*

Pravidla vnitřního pořádku ve věznici

I. Povinnosti a práva obviněných

Obvinění mají po dobu výkonu vazby vedle povinností, vyplývajících ze zákonů a jiných právních předpisů, též povinnosti stanovené „Řádem výkonu vazby“.

1. Obviněný je povinen dodržovat tato pravidla vnitřního pořádku ve věznici, plnit příkazy příslušníků Sboru nápravné výchovy ČSR, udržovat v pořádku a čistotě celu a její zařízení, dodržovat základní hygienické zásady, podrobit se běžné společenské úpravě vlasů a vousů, podrobit se za podmínky uvedené v § 82, odst. 3 trestního řádu osobní prohlídce, šetřit majetek věznice a majetek ostatních obviněných, chovat se slušně ke všem osobám, s nimiž přijde do styku (včetně ostatních obviněných), zachovávat klid v cele, při vstupu příslušníků SNV ČSR nebo osob provádějících inspekční prohlídku ve věznici do cely povstat a podat příslušné hlášení. Příslušníkům SNV ČSR a jiným osobám, které navštívily věznici, je povinen vykat a oslovovat je „pane“ nebo „paní“ s uvedením úřední nebo služební hodnosti oslovovaného (je-li mu známa).

2. Obviněný je povinen zúčastnit se vycházky, a to v trvání 30 minut až 1 hodiny denně, s výjimkou dnů pracovního klidu. Obviněný musí mít na vycházce oblečení přiměřené počasí. Vycházka se nekoná jen tehdy, rozhodne-li tak náčelník věznice vzhledem k nepříznivým povětrnostním podmínkám nebo z jiných závažných důvodů. U nemocných obviněných a u obviněných těhotných žen se vycházky konají jen se souhlasem ošetřujícího lékaře.

3. Obviněný nesmí navazovat nedovolené styky s jinými obviněnými nebo osobami na svobodě, přechovávat na cele předměty, které by mohly být obviněným použity k poškození vlastního zdraví nebo zdraví jiných osob nebo k útěku, odpočívat vleže mimo dobu stanovenou k odpočinku, ledaže mu to bylo ze zdravotních důvodů zvláště povoleno, poškozovat se na zdraví, psát v dopisech, které nejsou adresovány orgánům uvedeným v bodě 20, o situaci ve věznici a o jiných obviněných a ve stížnostech používat urážlivých výrazů a uvádět v nich vědomě nepravdivé skutečnosti.

Odmítali obviněný soustavně stravu, bude umístěn sám na zvláštní celu. Neustane-li v odmítání stravy, provede se opatření podle ustanovení § 213 zákona č. 20/1966 Sb. o péči o zdraví lidu.

4. Při zaviněném porušení stanoveného pořádku nebo kázně může být proti obviněnému použito jedno z těchto pořádkových opatření:

a) ústní důtka

b) odnětí práva na přijetí balíčku a zároveň zákaz nákupu věcí osobní potřeby (s výjimkou hygienických potřeb), a to až na jeden měsíc (u mladistvých až na 14 dnů)

c) umístění do samovazby až na 15 dnů (u mladistvých až na 10 dnů).

Při uložení pořádkového opatření umístění do samovazby se umístí obviněný do cely sám a není mu povoleno kouřit, přijímat a psát dopisy (s výjimkou korespondence s obhájcem), přijímat balíčky a návštěvy, s výjimkou návštěv s obhájcem, nakupovat věci osobní potřeby a odpočívat na lůžku v době od budíčku do večerky.

5. Proti použití pořádkového opatření má obviněný právo do 3 dnů podat stížnost, jež nemá odkladný účinek. Stížnost proti druhu pořádkového opatření a jeho trvání není přípustná.

6. V zájmu zabezpečení účelu výkonu vazby jsou příslušníci SNV ČSR oprávněni použít proti obviněným, kteří maří účel výkonu vazby a u nichž ke zjednání nápravy nepostačovala předchozí výzva nebo domluva, mimořádných pořádkových opatření, jimiž jsou např. předváděcí řetízky, svěrací pouta, hmat, chvat, poutací popruhy, aerosolový slzotvorný rozprašovač, služební obušek, úder rukou, použití služebního psa, úder zbraní.

7. Obviněný má právo na stravu, jež se mu poskytuje třikrát denně, a to v množství, jakosti a kalorické hodnotě, které odpovídají zásadám správné výživy.

8. Obviněný po dobu výkonu vazby používá ústavního oděvu a prádla. Náčelník věznice může ponechat obviněnému vlastní občanský oděv, prádlo a obuv jen za předpokladu, že obviněný má zajištěnu pravidelnou výměnu prádla a jeho oděv je hygienicky a esteticky nezávadný.

Osobní prádlo přidělené obviněnému k používání se vyměňuje

jednou za deset dní, ložní prádlo alespoň jednou za měsíc.

9. Koupání obviněných se provádí jednou za deset dní.

10. Pokud obviněný nemá základní hygienické potřeby a nemůže si je z vlastních prostředků obstarat, poskytuje mu správa věznice zejména mýdlo, hřeben a kartáček na zuby.

11. Obviněný má právo na 8hodinový spánek.

12. Obviněný má právo na poskytování zdravotnických služeb.

13. Obviněný smí psát a přijímat dopisy zpravidla jednou za 14 dnů, pokud příslušný orgán činný v trestním řízení nestanoví jinak. Toto omezení se nevztahuje na korespondenci obviněného s orgány uvedenými v bodě 20, s obhájcem a s advokátem. Korespondenci obviněnému adresovanou a jím odesílanou postoupí správa věznice příslušnému orgánu činnému v trestním řízení k eventuálnímu opatření. Obviněnému, který neumí nebo nemůže číst a psát, se písemnosti došlé mu od orgánů a organizací přečtou a poskytnou se mu pomoc při sepisování podání, žádostí, stížností a důležitých sdělení a při dopisování s příslušníky jeho rodiny a s obhájcem.

14. Návštěvy smí obviněný přijímat, jen povolí-li je příslušný orgán činný v trestním řízení. Návštěva se koná za přítomnosti orgánu, který ji povolil.

15. Obviněný může s obhájcem mluvit bez přítomnosti třetí osoby; příslušný orgán činný v trestním řízení mu takovou rozmluvu umožní. Jestliže však je důvodem vazby obava, že obviněný bude mařit vyšetřování (§ 67, písmeno b trestního řádu), a dosud se nepřikročilo k seznámení s výsledky vyšetřování, je k rozmluvě bez přítomnosti třetí osoby zapotřebí souhlasu vyšetřovatele.

16. Obviněný má nárok na přijímání balíčků s povolenými potravinami a jinými věcmi osobní potřeby jednou za měsíc (netýká se výměny osobního prádla), a to až do váhy 3 kg. Obsah balíčku se prohlídí; obviněnému se nepředají věci, které nesmějí být přechovávány na celách. Zaslání léků se obviněným povoluje jen ve zvláště odůvodněných případech.

17. Obviněnému se umožní jednou za 14 dní nákup potravin nepodléhajících rychlé zkáze, ovoce, kuřiva, potřeb k vedení korespondence a jiných věcí osobní potřeby v přiměřeném množství. Má-li však obviněný v úschově věznice menší částku, než je

předpokládaná cena jízdného do místa bydliště obviněného, nákup věcí osobní potřeby se mu neumožní.

18. Obviněný smí nakupovat denní tisk a časopisy, vydávané v tuzemsku, půjčovat si knihy z vězeňské knihovny včetně trestně právních předpisů. Obviněný si smí půjčovat a hrát společenské hry, které jsou ve věznici k dispozici.

19. Obviněný smí mít u sebe na cele psací potřeby, noviny, časopisy, knihy, právní předpisy, fotografie rodinných příslušníků a další věci osobní potřeby, které mu byly zaslány v balíčku, které si nakoupil nebo které měl u sebe při přijetí do věznice, pokud množství nebo povaha těchto věcí nenarušuje pořádek na cele.

20. Obviněný smí k uplatnění a zabezpečení svých občanských práv a oprávněných zájmů podávat stížnosti, žádosti, podání a podněty

a) Federálnímu shromáždění, Kanceláři prezidenta republiky, České národní radě, Slovenské národní radě, vládě Československé socialistické republiky, vládě České socialistické republiky, vládě Slovenské socialistické republiky, jakož i prokurátoru nebo soudu,

b) věcně příslušným a jim nadřízeným orgánům.

V téže věci však nesmí obviněný podávat stížnost několika orgánům současně. Jestliže o to obviněný požádá, umožní se mu rozmluva s náčelníkem věznice, prokurátorem vykonávajícím dozor nad výkonem vazby, orgánem činným v trestním řízení nebo orgánem, který právě provádí inspekční prohlídku věznice.

21. Obviněný si může zajistit poskytování právní pomoci advokátem, a to i v záležitostech netýkajících se trestní věci, pro kterou je ve vazbě. Na návštěvy advokáta se užije přiměřeně ustanovení bodu 15.

22. V průběhu výkonu vazby může být obviněný za souhlasu příslušného orgánu činného v trestním řízení zařazen k výkonu prací, jestliže o to sám požádá a je-li při provozu věznice pracovní příležitost odpovídající zdravotnímu stavu a pracovním schopnostem a dovednostem obviněného. Vyskytne-li se pracovní příležitost mimo provoz věznice, může být obviněný za těchto podmínek zařazen do práce u hospodářské organizace, a to na základě smlouvy mezi správou věznice a hospodářskou organizací.

Na pracovní zařazení, na odměňování, na nemocenské pojištění a sociální zabezpečení takového obviněného se vztahují přiměřené předpisy upravující tyto otázky u odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody.

II. Denní pořádek

23. a)

Budíček	06.00 hodin
Úklid cel a hygiena	od 6.00 hodin do 07.00 hodin
Výdej snídaně	07.00 hodin
Výdej oběda	12.30 hodin
Výdej večeře	18.00 hodin
Odpočinek na lůžku	od 19.00 hodin
Večerka	21.00 hodin

b) Dojde-li k narušení denního pořádku obviněného (např. v důsledku jeho účasti na procesním úkonu), zabezpečí se obviněnému náhradní stravování, popř. se mu poskytne možnost náhradního spánku.

III. Časové zajištění některých práv obviněných 24.a) Vycházky obviněných se konají denně.

b) Koupání obviněných se provádí viz článek 9. c) Nákup pro obviněné se provádí viz článek 17. d) Půjčování knih obviněným se provádí 1krát týdně.

e) Půjčování společenských her obviněným se provádí na požádání.

f) Ambulantně léčebně preventivní péče se poskytuje 2krát týdně, v nutných případech denně.

IV. Pravidla nabývají účinnosti dnem 1. ledna 1971.

^ čSDS, sb. Charta 77. – strojopis, průpis.

1 Autorem dokumentu byl Petr Uhl, podklady připravil Milan Hubl, připomínky zpracoval Zdeněk Jičínský, Pavel Rychetský, Rudolf Slánský a Milan Richter, kteří doporučili, aby se dokument více zabýval právní stránkou problematiky. Původní návrh dokumentu předložený chartovní veřejnosti k připomínkám je rozsahem značně kratší než definitivní text. Je uložen v Libri

prohibiti, sb. Charta 77.

plné znění: *Informace o Chartě*, roč. 1 (1978), č. 6, samostatné číslování stránek (23) • *Charta 77. Rok 1978*. Samizdatový sborník, s. 44-63 • *Human Rights in Czechoslovakia. The Documents of Charter 77 (1977-1982)*. Washington, s. 98-134.

Komentáře: ÚSD, sb. RFE, Ivan Medek, S-573, 30.12.1978.

Literatura: *O československém vězeňství*. Sborník Charty 77. Sestavili a uspořádali: Jiří Gruntorád a Petr Uhl. Praha 1990, 197 s.